

Poštarina plaćena u gotovom.

HANOAR

LIST ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

BR. 6

GOD. I.

HANOAR

JE SLOBODNI POLUMJESEČNIK ŽIDOVSKJE OMLADINE
JUGOSLAVIJE. SVI ČLANCI IZRIČU LIČNO MIŠLJENJE
PIŠČEVO.

Urednik Čiča Gross.

Vlasnik i izdavač Savez Žid. Oml. Udruženja u Kraljevini S. H. S.

Sadržaj:

G. Da Fano: Cionizam omladine	137
Moric Šajer: Gost	139
Moše Smilansky: Herzl u Rehovotu	140
Šalom Špiegel: Veličina haluca	145
Pavao Wertheim: Palestina i njezina kultura u pet tisućljeća	146
Jichak Nisenbaum: Na petom kongresu	152
Zvonko Rosenberger: Nešto o moralu	153
Hans Hochsinger: Mokadi	156
K. Danilus: Max Liebermann	157
Ben Josef: Umjetnost	159
Reuben Braunin: Knjiga nad knjigama	160
Priče o Luriji: Nadnica	162
Pravo značenje	162
Valter Eidlitz: Davidovo djetinjstvo	163

BILJEŠKE.

Iza šest brojeva Hanoara	167
Ispravak	168

»Hanoar« izlazi svakog 10. i 25. u mjesecu na najmanje 24 strane. — **Pretpłata:** za Jugoslaviju godišnje 80 D., polugodišnje 40 Din., četvrtgodišnje 20 Din., za inozemstvo 100, 50 i 25 Din. Pojedini broj 5 Din. — **Uredništvo i uprava:** Zagreb, Ilica 31, III. kat. — **Račun pošt. ček. zavoda:** 35.984. — **Rukopisi se ne vraćaju.** — **Prenošenje** iz »Hanoara« dozvoljeno je samo uz naznaku izvora.

G. Da Fano: Cionizam omladine.

Bila je prekrasna noć. Tisuće je zvijezdica blistalo na tamnome nebu, a lagani je vjetrić šuštao u listovima drveća. Pri vratima kolibe sjedio je starac, sav zabavljen svojim mislima, nije vidio divnu sliku zvijezda na nebu i nije čuo, kako u obližnjemu vrtu crvči cvrčak, i kako u zelenim vodama u obližnjoj bari pokraj vodenih biljka krekeću žabe. Njegovo je uho bilo gluho za uzvišenu harmoniju prirode, kao što mu je oko bilo slijepo za čarobni pogled neba i zemlje.

— Bože moj, Ti si mi više dao, nego što čovjek smije da si zaželi. Dao si mi mnogo blaga, a uvijek sam imao i dosta plodova od zemlje. Imam mnogo slugu i sluškinja, i ništa, da bi mi nedostajalo. Ali me ipak jedna misao uvijek uznemiruje: kome ću sve to ostaviti na dan moje smrti? Komu ću moći da predam veliku ideju, vjeru u Tebe, veliki i jedini Bože, ideju, radi koje sam ostavio domovinu i porodicu i radi koje sam se cijeli svoj život borio.

Starac je govorio i nepomično gledao u zemlju, a njegove su se riječi gubile u tišini veličajne noći. Tako je sjedio još neko vrijeme, tad podigne najednom oči k nebu i jednim pogledom zahvati cijeli svjetlucavi svemir. A taj je pogled bio za nj otkriće. Vidio je, kako se zvijezde miču svojim određenim stazama po odredbi najveće mudrosti, shvatio je najednom harmoniju svemira i uzvišeni balzam umiri ranu njegovu srca.

— Onaj, koji je sve to stvorio, zar mi ne će uslišiti najveću želju. Kao ove zvijezde na nebu, koje nitko ne može prebrojiti, i kao pučina morska, takovi i toliki bit će moji potomci. Kao zvijezde na nebu, koje jače svijetle, što je tamnija noć, takav će biti narod, koji će roditi moje staro tijelo; što će biti veća zaslijepljenost i divljaštvo ljudi, to će se moje potomstvo sve više izdići u veličajnim idejama, bez straha od progona i od mučila. I stoga će bijes divljih naroda i njihova zavist tlačiti moju djecu, kako se tlači travu, po kojoj stupamo, ali uništiti ih ne će!

I uzdah umirenja otkine se iz ustiju starčevih, koji se povrati u svoju kolibu.

Taj je starac, dragi prijatelji, bio Abraham, a njegova smo djeca mi. I eto vidjeli smo, da se je obistinilo prvo veliko proročanstvo našega predja. Kao što se tlači travu, po kojoj

stupamo, tako su nas potlačili, ali uništiti nas nijesu. Ideja, koja nas je do zvijezda uzdizala, dala nam je svijetlost, života, dala nam vječnost. Nijesmo nestali s ovoga svijeta niti uslijed pokolja, što su ih na nama počinili Rimljani, niti uslijed potlačivanja, što nam ih je spremio kršćanski srednji vijek sve do naših dana, a niti geto, gdje su nas bez zraka i svijetla zatvorili, nije nas odstranio s površine. Mogli su nam oduzeti i odijela, hranu, sve, a mi bi ipak ostali na životu, jer nas podržava velika ideja praoca Abrahama, i nada, da ćemo jednoga dana posjedovati zemlju, što mu je Bog obećao i da ćemo ondje stvoriti vrelo kulture, koje će nanovo oploditi sve narode svijeta.

Svi naši zahtjevi smjeraju konačno k toj ideji i k toj nadi. Pogledajte, dragi prijatelji, što mi tražimo u našim molitvama. Ništa drugo, nego povratak u Palestinu, koji će biti prvi korak prema ideji mesijanizma, ideji ljubavi i bratstva za sve narode. I mi sada molimo s istim riječima, s kojima su pred dvije hiljade godina molili naši predci, uvijek smo molili istim jezikom, jer jezik je značajka svakoga naroda, koji mu odgovara u mislima i u idejama.

I ona ideja, o kojoj ste već često čuli, kuda smjera sva naša nada u današnje doba, teži za istom nadom. Tako možete shvatiti cionizam i bolje razumjeti ovu riječ. Cionizam je stara ideja s novim imenom. Cionizam je povratak k staroj židovskoj ideji, i ako smo tu ideju već i bili napustili u vrevi modernoga života, i ako se je u borbi za opstanak među drugim narodima izgubila, sad joj dajemo novu snagu. Cionizam je obnova naših ideala pače je i više: je obnova nas samih, koji nijesmo isto, što su bili naši predci. I stoga je cionizam vrijedan žrtava, koje nam postavlja.

Mi smo zaboravili, koja je naša dužnost. Ali sada, dragi prijatelji, rekao nam je to cionizam ponovo. Mi moramo s ljubavi učiti jezik naših otaca, jezik Židova, koji koloniziraju Palestinu; mi se moramo uvijek sjećati haluca, pionira, koji polaze da obnove našu staru domovinu, mi se moramo diviti njihovom teškom radu, a žrtve, koje si oni nameću, moraju i nas potaknuti na žrtve, neka i manje, da im olakšamo rad, a narodu budućnost. A vi, dragi drugovi, koji ste još mladi, morate uvijek na to misliti, da će vam se u budućnosti povjeriti teški posao; posao, do koga će da stoji sudbina židovskoga naroda, i koji će stoga tražiti vaše najbolje sile. Vi, koji ste još danas dječaci i djevojke, puni oduševljenja za sve, što je dobro i lijepo, vi, kojima se iz jasnih, crnih židovskih očiju još sjaji mladenačka dobrotu i nevinost, vi, kojima na glavi s crnom kovrčastom kosom leži blagoslov Jakovljević i prokletstvo galuta, pripravite se već sad za veliki posao, koji vas čeka; uznastojte, da se vaše oduševljenje ne ugasi, nego da se pojača do neizmjernosti, tako, da će vas učiniti sposobnima za

sve, što bi se mnogima činilo nemogućim; uznastojte, da se dobrota i čistoća vaših duša nikada ne okalja, tako da imamo sigurnost, da će narod, koji je uskrsnuo na svojoj staroj zemlji biti narod uzvišenoga morala, pun ljubavi, vjere u Boga i u sve ljude.

Židovski mladići, proučavajte našu povijest od postanka do danas; plačite nad neizmjernim žrtvama sredovječnih lo- mača, nad bezbrojnim mučenicima današnjega doba! Zatim osušite trepavice vaše i prisegnite, da ne ćete nikad zanemariti dužnosti, koje nam nameće uspomena na ove junake!

Židovske djevojke, mile kćeri Sare, Rahele i Debore, pomislite, da ćete jednoga dana biti majkama i da ćete morati odgojiti buduće pokoljenje židovskoga naroda. Pomislite, kakova vas odgovornost čeka; spremite se na vrijeme na vaš posao, koji je još svetiji od posla muškaraca. Jednoga će dana vaši potomci blagoslivljati vašu uspomenu.

Sada, prijatelji, znadete, što je cionizam u svoj suštini i što znači biti cionistom. To znači biti Židovom, koji ljubi svoj narod, čitavim svojim srcem, čitavom svojom dušom i svakim svojim činom.

Moric Šajer: Gost.

Jedne sam večeri umoran ležao u sobi, kad li uđe neka prikaza. Došla je, a da i nije otvorila zatvorena vrata, i sjede do mene na krevet.

Lice je njeno bilo pravilno, ali bez izražaja; naprosto — lice. Oči joj nijesu pokazivale nijednu boju: Oči. No kanda je u njima osobita moć; kad sam osjetio, kako su te oči uprte u mene, nijesam više mogao da se maknem. Sve su sile i sposobnosti moga bića pomalo nestajale. Prva me ostavi najuzvišenija sila duše: Misao.

— Tko si, — zapitao sam bojažljivo gošću, što je sjedila na mom krevetu, — jesi li smrt? — Prikaza osta nijema. Osjetio sam, kako me je ostavila Volja.

— Tko si, — zapitao sam opet, — jesi li Briga?

I opet ne odgovori. A mene ostavi dar radovanja, da se izgubi u nepovrat.

— Jesi li Razočaranje?

Muk. — Tad osjetih, kako su oči Neznanke neumoljivo isisavale iz mene dar, koji nam je najnužniji za život: dar da trpimo i da snosimo patnje.

Osta mi samo tjelesna masa bez svih moći i sila. Gošća se diže. Tad je zamolih: »Sve si mi uzela; daj mi reci barem, tko si, ti, groznija od Smrti, Brige, i Razočaranja!

— S v a g d a š n j i c a sam, odgovori prikaza i nestade.

Moše Smilansky: Herzl u Rehovotu.

U ovoj malenoj crtici pripovijeda Moše Smilansky, kakav je utisak ostavio Teodor Herzl prigodom posjeta u Palestini 1897. godine na stanovnike Rehovota. To je jedna od najstarijih kolonija u Erec Jisraelu, osnovana od baruna Rothschilda, na kojoj su stanovali, a stanuju još i danas većinom Židovi iz Rusije i Poljske.

Bio je to jesenji dan, pred berbom. Kiše još nijesu bile započele. Bili smo grupa omladinaca i stajali smo na cesti za Ekron u razgovoru o poslovima naše kolonije, kad smo vidjeli, kako prema nama trči sin načelnikov, dječak od deset godina.

— Dodjite odmah ocu. Radi se o žurnome poslu.

— Što se desilo? — I podjismo polagano prema kući, koja je stajala nasuprot zvonu.

Načelnik bio je u svojoj sobi. Bio je blijed u licu i malo je drhtao. Zatvorio je vrata, te se obrati prema nama i reče:

— Herzl je u Jafi.

Glas mu je izlazio iz prsiju kao na mahove.

— Herzl?

Osjetio sam, da sam probljedio, a moj mi se glas pričinio nekako oporim.

— Eto, čitaj!

Ruke su mu se tresle, kad mi je predao pismo, koje je sadržavalo ove riječi:

— Danas u jutro iskrcao se Herzl u Jafi. Danas će biti u Rišonu, a prenoćit će u Rehovotu.

Herzl je u Jafi. Pa kako to? Ta gdje?

Ostao sam ukočen, a sto mi je misli prolazilo glavom.

Načelnik je uzrujano sve žurnije hodao sobom, i činilo se, kao da ga židovi guše.

— Ne razumiješ li? Ja razumijem. Herzl i Rothschild dali su si ruke. Zajedno će provoditi kolonizaciju. Siguran sam, da će i Rothschild za mjesec dana ovamo doći, a sad je ovdje Herzl.

Kombinacija mi se načelnikova svidila. Srce mi je jako lupalo u prsima. Je li se konačno velika nada ispunjuje? Koliko li je već puta ovo srce tuklo od radosti, a kasnije se je razočaralo!

I jedan i drugi zastadosmo, kao da smo se nečemu dosjetili. Herzl dolazi tijekom dana, a ništa nije spremljeno!

— Obratite se na mladje! — dobaci mi načelnik, te se nanovo zadube u čitanje pisma, kao da će mu pismo odgovoriti zagonetku.

Vani su čekali drugovi.

— Što je?

— Herzl je u Jafi!

Vidio sam, kako se lica produljiše. Drhtaj prodje grupom.

— Herzl?!

Pridošli su novi ljudi. Neočekivana je novina prolazila kao bljesak s jedne strane sela na drugu. Ljudi, žene, djeca, sve je sa svih strana dolazilo. Jedan mladić doleti, što je brže mogao. Naskoro je polovica kolonije bila sakupljena na podnožju brežuljka pred zvonom. Sva su lica bila uzrujana. Svi su pogledi nešto pitali. Načelnik je stajao sred mnoštva i njegova se kombinacija o dolasku sve više širila.

— Zacijelo! Rothschild se sjedinio sa Herzlom i poslao ga je sultanu. Sad se vraća iz Carigrada, a poslije će doći Rothschild.

Sa svih se lica moglo čitati očekivanje budućega oslobodjenja. Zaboravili smo priredbe. Uto dojuri drugi glasnik na cesti iz Rišona na uznojenom konju. S uzrujanim licem, pruži još sa sedla načelniku pismo.

Napeti muk.

Herzl će prenoćiti u Rišonu. Uprava baruna Rothschilda učinila mu je krasan doček. U kući liječnika pružen mu je svečani objed. Sjutra će biti u Rehovotu.

Uprava učinila mu je krasan doček... U kući liječnika pružen objed... kod toga silnoga protivnika Herzlovoga i političkoga protivnika cionizma...

Načelnik se sjajio od radosti. Njegova je kombinacija dakle bila ispravna. Uprava je zacijelo dobila nalog, da se Herzla dobro primi.

Pravome se razlogu mi nijesmo dosjetili. Uostalom što se mene ticala u tom momentu Uprava i sam Rothschild? Druge su mi misli uzbudjeno prolazile glavom.

One noći nije nitko u Rehovotu spavao. Sumrakom su svi bili zaposleni. Čistile su se ulice i dvorišta. Mladići su pregledavali konje pomnom nježnošću, dok su učitelji i djaci opetovali pjesme i korove.

O ponoći prestade buka, ali uzrujana mašta svakoga pojedinca nije našla pravi san.

Pred zoru stajao sam već na vratima svoje kuće. Vani sam sastao dva mladića, koji su bili iz Ekrona.

— Gospodine, mogu li se stanovnici Ekrona pridružiti povorci iz Rehovota?

— Pa dabome!

Moja je prijaznost naišla na najveće veselje i zahvalnost. Mladići odoše. Tko im je javio novost u Ekron?

Na brežuljku ugledao sam staroga rabina Jankela, koga su svi, a osobito mladež voljeli, a njegov je pognuti lik polaganog teturao do sinagoge. Radi njega je onoga jutra bilo malo svadje.

— Danas se ne kaže »tahnun« — reče s glasom, koji nije dopuštao prigovora.

— Zašto? — primjeti začudjeno jutarnji minjan.

— Zašto? Pitate zašto? Jer Herzl danas dolazi u Rehovot!

Ali ostali su se odlučno usprotivili. U znak protesta izidje rabin iz sinagoge, dok su ostali čitali »tahnun«.

U selu stadoše škripati kapije. Mladići stadoše puštati konje napolje i odvedoše ih k bunarima.

Istok se zarumenio...

Kad se sunce dizalo, svi su bili na nogama. Kuće i ulice imale su svečani izgled. Djevojke su obukle svoja najljepša odijela. Posavjetovasmo se radi dočeka i razvrstali smo se u grupe: starci, djevojke, te djeca s učiteljima. Eto dolazi žurno rabin Jankele. Obukao je svoj kaftan sa širokim svilenim pasom, a na glavi ima šešir za subotu. Tek što je došao, stade se svadjati sa starima. Ovi su kazali: »Dočekat ćemo ga s kruhom i sa soli«. A on: »Ne, treba mu donijeti jednu toru«. Mi smo se mladići (bilo nas je šesnaest) postavili u red, dva po dva, a na kraju bila su ona dva mladića iz Ekrona.

Šutke smo prešli srednju cestu kolonije. Stigosmo tiho do pjeskovitoga humka, koji je označivao granicu Rehovota. Tamo smo morali čekati. Sišli smo s konja i stali u krug.

— Kad će doći? — čitalo se sa svih lica, dok smo poglede upravljali u smjeru Rišona. Jedan se momak ponudi kao straža. Trebao nas je upozoriti, kad će da ugleda kola, što su dolazila odande. Dotle smo sjeli u redu na pijesak uz naše konje.

— Ded govori! Reci nešto! — molili su drugi. Ali nitko ne reče ništa. No pogledi, u kojima se moglo od vremena na vrijeme opaziti po koju suzicu, lutahu od jednoga do drugoga, a katkada se pojavi na licu kojega momka lagani smiješak.

Ali kovač Berele, suhi čovječuljak, s dubokom brazgotinom na čelu — slavna rana iz prve borbe rehovoćana s neprijateljskim susjedima — taj kovač Berele nije mogao mirno da stoji. Svaki se čas dizao i zvao je našu stražu: »Dakle, što?«

— Tiho, — reče poglavica naše grupe, mladi gorostas s lijepim blagim očima i nekako djetinjastim izgledom u licu. Došao je iz središta Rusije i brinuo se kod nas za red.

— Dolaze kola! — zaviče straža s brežuljka kao alarmni poklik. Za čas bijasmo u sedlu i u galopu uz brijeg prema sjeveru. Doista su dvije kočije silazile s brežuljka, na protivnoj strani iza Vadi-Hanina. Čekali smo dok će kočije proći Vadi-Hanin. Iza nekoliko se časa promijeni njihov smjer i već su dolazile prema Rehovotu.

— Naprijed!

Zaboli smo ostruge i pojurili smo na konjima najvećom

brzinom. Izdaleka vidio sam, kako se otvara prozorčić, kako se jedna čovječja glava pojavljuje, nagiba, i opet nestade. Nekoliko koraka pred prvom kočijom stadosmo. Jedan konjanik stade pred kočijaša i zavikne: »Stani!«

— Živio doktor Herzl! — Ovaj poklik, koji je najedamput prevalio iz svih srdaca, pričini mi se kao da dolazi iz daleka, iz velike udaljenosti.

Sišli smo na zemlju. Prozor se otvori, a na njemu se pojavi visoki čovjek, crne, veličanstvene brade, koja je obrublivala lice, u kojem su se sjajile velike, žalosne, lijepe oči. On skoči lakim skokom iz kočije, i u taj čas vidio sam samo njegove oči, pune žalosti i dubine. Njegov je smiješak bio ispunjen žalošću. Njegovo me je lice privlačilo, i dok me do tada nije prisustvo ni od koga zaplašilo, ovaj su mi puta klecala koljena.

— Rehovot šalje po svojim mladićima pozdrave doktoru Herzlu, — mucao sam nekako; ali prijatelji mi pomogoše. Uzvik oduševljenja potrese zrakom:

— Živio doktor Herzl!

Svakome od nas pruži ruku. Gurasmo se naprijed. Govorio nam je, a da nijesmo razumjeli ni riječi. Mi smo ga samo gledali.

Druga gospoda sidjoše iz kočije. Približiše se nama, rukovahu se s nama, ali mi smo ih jedva zapažali. Neki seljak iz Roš-Pine, koji ih je pratio, šapne mi nešto u uho, ali ja nijesam ništa razumio. Cijeli svijet mi se pričini, kao da je utonuo u onome dubokom i žalosnom pogledu, u kojemu se nešto vlažno sjajilo, možda jedna suza. Ili sam se varao?

— Na konje!

Skočimo u sedla, a Herzl udje u kočiju, ali ne zatvori vratašca. On nas je neprestano gledao i pozdravljao.

— Živio Herzl! — Živio Rehovot! Živio Herzl! — uzvici su tresli uzduhom, te se konji uplašili. Konj našega vodje počeo ludo skakati oko kočije. Momak i konj slili su se u jedno tijelo.

On nas je gledao, i svagda, kad mi se konj okrene, vidio sam sjaj njegovih očiju.

— Stani! — Stadosmo.

— Ovdje je granica Rehovota. Živio Rehovot!

Je li razumio hebrejske uzvike? Nijesmo to znali, ali sam ovaj put vidio jasno, kako mu suza silazi niz obraze; i druge sam suze vidio, a vidjeli su ih i moji drugovi. Bura vike prodrma uzduh. I ja sam vikao, tjeran nekim neodoljivim valom oduševljenja. Bili bismo u taj čas skočili i u more.

— Naprijed!

Cijelo se selo postavilo uz cestu prema Ekronu. Na čelu su dolazili članovi Općine i starci, a u dva reda ostalo pučanstvo. Na lijevo uz Jakovljevu cestu poredala se u dva reda školska djeca s učiteljima.

Konjanici se postaviše uz bok kočije. Herzl sidje. Na-

čelnik ga pozdravi u ime kolonije. On se nakloni i pruži ruku svakome članu Općine i starcima. Gledao ih je veoma znatiželjno. Tad se približi k njemu rabi Jankele u svečanome odijelu: s kaftanom, svilenim pojasom, sabarskim šeširom; te mu pruži svoje stare navorane ruke, zatim ih uzdigne k nebu i visokim glasom izreče blagoslov, kao pred torom.

— Blagosloven bio, vječni naš Bože, koji si dao, da doživismo ovaj dan, i koji si nas do danas sačuvao!

I obrati se narodu: »Dobre blagdane želim svima vama, braćo! Dobre blagdane!«

Ja sam promatrao lica. Bila su kao pretvorena. Neka je sveta šutnja, neki je svečani mir zašao medju narod u kom su živjeli i gdje su se sjajili samo naši pogledi. Najednom se prekinu čar.

— Živio Herzl! Živio Herzl! — vikali smo kao mahniti. Opet nas je onaj val oduševljenja zahvatio.

Još uvijek je stajao uspravno na vrhu brežuljčića, opko-ljen cijelim selom. Neki sefardski prodavači, koji su prolazili, pojaviše se na cesti za Ramle. Prva dvojica njih, dva starca, baciše se pred njim na zemlju te mu stadoše ljubiti skute. Herzl stade prosvjedovati radi toga pozdravljanja, a rabi Jankele se progura medju narod kao i sefardi.

— Što to znači?

— Tako će biti pozdravljen Mesija, sin Josefov.

Starci, sefardi i rabin gledali su se sjajnim licem i očima. Herzl udje u načelnikovu kuću, a mnoštvo za njim. Sobe se napuniše ljudima, ali mnogi ostadoše vani. Načelnik je opominjao ljude: Dr. Herzl hoće da se odmori... Samo pola sata... Vratite se vašim kućama. Ali nitko se ne makne. »Ne smeta. Neka se odmori... Mi ćemo ga čekati bez smetnje.«

Herzl nestade, ali samo na pet časaka. Nanovo nas je zadivio svojim pogledom. U potpunoj je tišini uz poglede sakupljenoga mnoštva objedovao, tako da su se čuli prigušeni disaji. Kad se iza ručka digao da započne govoriti, ni disaji se nijesu čuli. Nitko nije ništa razumio, jer je govorio tuđim jezikom i jer mu je glas bio dirnut i pun suza. Ali šta su nas smetale tuđe riječi? Slušali smo samo njegov glas, a taj je govorio sreću. Radi zvuka u njegovome glasu, radi pogleda u njegovim očima bili bismo otišli na kraj svijeta.

Bura povladjivanja završi njegov govor. Zatim se Herzl prošetao ulicama kolonije. Kad je ulazio u koju kuću, ljudi su ga vani čekali, dok nije izašao. Nitko nije pošao objedovati, jer tko bi htio da izgubi toliko dragocjeno vrijeme?

Pod sumrak je Herzl ostavio Rehovot. Opet su naši kolonijanci pratili kočije. Kraj pješčanoga brežuljka stadoše kočije. Herzl izidje te nas zamoli, da se vratimo. Nitko se ne usudi da nešto prigovori. Sišli smo na zemlju te se oprostismo s toplim pogledom Herzlovih očiju.

Zadnji mu se približi kovač Berele.
— Dao Bog, da doživimo, kad će Dr. Herzl postati predsjednikom židovske republike!

Lagani, neprimjetljivi smješak predje mu preko lica. Prijateljski stavi Berelu ruku na rame. U taj smo čas svi voljeli Berela.

*

Kočije nestade, a s njom i onaj glas i one oči. Vratismo se u koloniju. Koje li praznine iza odlaska, i vani i u nama.

A suton je padao na Rehovot.

Šalom Spiegel: Veličina haluca.

Da smo iza tisućljeća narodne obamrlosti, učmalosti i ukočenosti uopće sposobni za takav herojski početak, dokazuje upravo čudnu životnu snagu naše rase; dokazuje neistrosene, i ako skrivene energije, kojima se jedva nadasmo; ali dokazuje i neizmjernu duševnu snagu židovske omladine. Nije bilo lako preobraziti židovsku sudbinu. Nije to bio slikovit, samodopadan uspjeh vojničkih pobjeda. Trebala je tu trajna volja mladih ljudi, da se odriču i najnužnijega, da se posvete tihim junaštvom stvaralačkoga rada. Gorak je to boj najprije u očinskom domu, a onda u novoj sredini. Borba protiv odraslih, a često i protiv »razumne« omladine, protiv roditelja, a bome i protiv svoje komocije, koja bi da halučku volju prikaže utvorom, utopijom, ludošću: ta šačica ludih idealista ne će promijeniti svijet, ne će izgraditi pustoš. Nije veličina haluca samo u promjeni zvanja, mjesta, klime i kontinenta. Nije čak ni u kidanju sa zajednicom, kulturom i jezikom, koji mu bijahu majkom svih predodžaba i dojmova. Nego tu ima tiha, ali duboka promjena čitavoga čovjeka, ne samo u mišljenju, nego u svagdašnjemu radu.

Haluc prekida parasitski galutski život. Prsti sjevernjaka, tisućama godina odvikli od rada, kopaju pod tropskom žegom Jardenove doline po malaričkim močvarama. Jer je to značaj halučkoga pokreta, da hoće, neka sve poslove, i najteže i najsurovije, vrše židovske ruke. Hoće vode da pije iz bunara koji je židovski trud iskopao; da hoda po putovima, koje je židovski rad u sunčanoj žegi izgradio; da ruši močvare, u kojima su Židovi stajali sve do koljena. Hoće da stvara potpuno nove vrednote, a ne da ih kao u galutu samo upotpunjuje ili mijenja. A. D. Gordon, apostol i mislilac radne Palestine, prekinuo je u starosti dotadašnji život, da živi svoju filozofiju u kvuci. Učio je, da bez židovskoga rada nikad ne će biti prave židovske kulture.

Pavao Wertheim: Palestina i njezina kultura u pet tisućljeća.

I.

KRATKI PREGLED ISTRAŽIVANJA ARHEOLOGA I GEOLOGA U PALESTINI.

Čovjek si u 20. stoljeću sve više i više širi horizont svog znanja i razumjevanja. Kako vješto oko učenjaka otkriva postepeno tajne prirode, kako čovjek sve točnije upoznaje ono neizmjerljivo daleko i maleno, tako izmiču zapreke, koje su priječile, da upoznamo daleku prošlost. Što se je stoljećima brojilo u predhistoriju, sad je rasvijetljeno jasnom luči znanosti, a pojam »predhistorijski« ograničen je samo na ono doba, kad je prvi vjesnik čovjeka (pitecantropus) pomalo nastojao, da podvrgne svom umu prirodu oko sebe.

No arheologijska su istraživanja počela dosta kasno u zemlji, gdje su baš od velike važnosti: u Palestini, kolijevci monoteizma. Jasno je, da je Palestina oduvijek privlačila na sebe mnogo pažnje, ali prvi su se istraživači prošlosti Palestine mnogo više obazirali na usmenu tradiciju, nego li na arheologijske iskopine. No gdje tradicija počinje, granica je između predhistorijskoga i historijskoga doba. Nešto pomunija istraživanja počinju tek u 18. stoljeću. Pojedini su privatnici mnogo više postigli radeći sistematski i savjesno, nego li različita američka i njemačka društva, koja su neko vrijeme radila, a onda malaksala zbog loše administracije i zbog novčane krize. Među privatnicima treba da istaknem Rudolfa Brünnova, koji je utvrdio odnošaje mnogih semitskih plemena još iz vrlo staroga doba i istraživajući u Palestini rimske ceste našao, da su tamo Rimljani postavljali granice (limes imperii) kao na Rajni i kao na Dunavu. U velike je Brünnova zasluga, da je potakao mnoga arheologijska udruženja na sistematski rad.

S godinom 1890. počinje nova perioda u istraživanju Palestine: sistematska se iskopavanja poduzimlju u različitim krajevima zemlje, koja bogato nagradjuju novčane i radne žrtve.

Već se dugo vremena zapažalo, da tako zvani »teli« (brežuljci, arapska riječ) u Palestini kao i u ostalim zemljama orijenta, pokrivaju razvaline. Takav tel ima sasvim posebne oblike i zato se lako razlikuje od prirodnih brežuljaka. Imade redovno dosta strme pristanke, a katkad je izgradjen i stubimice. Godine je 1890. ponudilo englesko društvo »Palestine Exploration Fund« arheologu Flinders Petriju; koji se je proslavio svojim vrlo plodonosnim istraživanjima u Egiptu, da potraži

zgodno mjesto za istraživanja u južnome dijelu Palestine. Za jug se odlučiše zato, jer je položaj vrlo važnih gradova u Judeji, koja se dulje održala od Izraela, ipak ostao nepoznat.

Flinders Petrie je odabrao za iskopavanje i proučavanje Tel-el-Hesi jugozapadno od Jerusolima. Uspjelo mu je da taj brežuljak otkopa i našao je, da je tamo bilo osam gradova, jedan nad drugim. Iskopine, što ih je našao, mogao je samo u fotografijama da uzme, dok je originale predao turskoj vladi. Stoga, i poradi kratkoga vremena, bio je cilj ponešto promašen. Iza toga je otišao Petrie u okolicu Jerusalema i izabrao si je ondje četiri tela*): Es safi, Zakarija, El-džuded i Sandahan. Petrieovi su nasljednici Felix B l i e s i Stewart M a c a l i s t e r u prvom deceniju 20. stoljeća uz pomoć mnogih arheologa istraživali Tel Zakariju i našli rimsku naseobinu iz I. stoljeća po Kristu. Tako je tekao rad »Palestine Exploration Funda«.

Dok su Englezi bili uposleni u južnom dijelu Palestine, uposliše se Nijemci s 2 tela u sjevernom dijelu. Ti se zovu po razvalinama gradova, koji su pod njima zakopani, a to su Taa-nah i Megido. Oni se nalaze kod doline Jezreel, koja je u povijesti Židova vrlo važna. Ondje je judejski kralj Jozija platio glavom, kad je htio zaustaviti vojsku egipatskoga kralja Neka II. (2. Kraljevi XXIII.). Ondje je bila pogibija o kojoj pjeva pjesma o proročici Debori (Sudije 5), a i Napoleon se ondje pobio s Turcima u travnju 1799. godine. Profesor teologije bečkoga seminara Ernst Sellin iskopavao je Taanah i Megido u vremenu od 1901. do 1905. godine. Imao je osobitu sreću i našao je mnogo ploča s klinovim pismom (na tom je pismu bila napisana cijela knjižnica asirskoga kralja Asurbanipala, koja je brojila 25.000 zemljanih pločica), te je utvrdio da su to bila asirska naselja, koja su bila u živome kontaktu s Egiptom. Neda-leko je jedno njemačko društvo u Tel et-Muteselimu jednako uspješno djelovalo. No nažalost su sva daljnja istraživanja u 1914. godini poradi svjetskoga rata bila prekinuta.

Osim tih velikih istraživanja, treba da još neka manja spomenem. Dominikanci su iz Jerusalema istraživali Negeb (južni dio Palestine), a od godine je 1095. do 1907. geolog Karlo Wincinger s Emanuelom Hillerom i Hermanom Kohlom prekopavao razvaline hramova u Galileji i našao u Tel Humu (Kapernaum) prekrasni hram. U isto je vrijeme i jedna američka ekspedicija iskopavala u Siriji i Hauranu.

Iskopine i rad istraživanja zabilježeni su u časopisima palestinskih društava. Najznatniji je časopis »Quarterly Statements«, što ga izdaje »Palestine Exploration Fund«. U pojed-

*) Sva se ta četiri tela nalaze na istoj geografskoj širini sjeverno od Tel el-Hesi.

nim državama su osnovana društva, koja izdaju slične časopise. U Americi izdaje društvo »American School of Oriental Research« (osnovano 1900. godine) časopis istoga imena. Mnogo nam koriste prije spomenuti dominikanci iz Jerusalema, koji izdaju »Ecole pratique d' etudes bibliques«. Najmladje je ovakovo udruženje u Njemačkoj, koje šalje za svoje revije pojedine učenjake u Palestinu na najmanje dvogodišnji boravak. To je historijat arheologijskih istraživanja u Palestini, koja su na žalost svjetskim ratom spriječena. Sad je opet početak, a i velikim dijelom nastavljen taj rad. Najznatniji su radovi profesora Nahuma H a s c h a, koji u ovo poslijeratno doba veoma uspješno iskopava oko Jerusalema.

II.

PREDSEMITSKO DOBA.

Kultura Palestine, što je kanim obraditi u njenih pet tisućljeća, izradjena je od arheologa po različitim iskopinama i spomenicima, što su ih našli po razvalinama u telima. Cijela se ova perioda daje podijeliti u šest doba: predsemitsko, predizraelitsko, izraelitsko, židovsko-helenističko, rimsko-bizantinsko i arapsko doba.

U Palestini se pojavljuje čovjek u diluvijalno doba po najviše oko Jerusalema. Tamo se našlo neizmjereno mnogo siliksa (kamenčići za proizvodjanje vatre) i oružja, koje mu je služilo protiv zvjeradi. Taj je čovjek već imao i smisla za nakit. Našlo se tamo naime probušenih puževih kućica, koje su bile nanizane valjada oko vrata. Kamenčiće je za paljenje vatre već pomalo glačao i na umjetničku izradjivao. Odijevao se kožama ubijene zvjeradi, a iz kosti je njihovih priredjivao obrambene naprave. Borba je za opstanak čovjeka sve više i više usavršavala i probudjivala u njemu smisao za umjetnost.

P a l e s t i n s k a r a s a, koja nam je poznata iz kasnijega neolitikuma (novo kameno doba po orudju iz kamena), otprilike u 4. tisućljeću prije Krista nije semitska. Po nalascima skeleta, bili su to ljudi zdepasti, niska stasa do 1.55 m. Ne zna se, kamo pripadaju, ali se drži, da su se doselili sa sjevera, a da su onda kasnije bili potisnuti dolaskom semita. Da su semiti bili na višem kulturnom stepenu, kazuje nam to, što su oni tu rasu nadvladali svojim obrambenim napravama, koje su svakako bile kompliciranije od onih primitivnih. No o semitima kasnije!

Palestinci su stanovali u onim brojnim pećinama, kojima obiluje vapnenačko gorje Palestine. Domaće su im životinje bile krava, ovca i svinja. Umjeli su i da izradjuju lonce iz zemlje i dr. Po obličju fosilnih ostataka i njihovu kemijsku sastavu razabire se, da su spaljivali mrtvace. Prije spomenuti Macalister našao je spilju zatrpanu pepelom, a ispod pepela raz-

ličite čovječje ostatke, koji nam svjedoče, da su mrtvace spaljivali.

Vjera je ovih stanovnika spilja omotana gustim velom tmine. Nagadja se, da su štovali prirodne sile i pojave, a napose vatru. Čini se, da je ovima na sjeveroistok živjela neka druga rasa, koja nam je ostavila megalitske spomenike. Ni ova rasa nije semitska. Pod megalitima (ogromno kamenje) razumijevamo dolmene, kromlehe i menhire. Dolmeni su ogromno kamenje, kojim se pokrivalo grobove, a još ih i danas upotrebljavaju Indijanci, a kromlehi i menhiri su spomenici ili nadgrobni ili na uspomenu znamenitih događaja, a još ih i danas upotrebljavaju Beduini. Toga se megalitskoga kamenja našlo i u Troji. Istoj se rasi pripisuju i ortostatske ceste. To su ceste, koje su s obje strane omeđene kamenjem, a to je kamenje zabodeno svojim šiljkom u zemlju. Budući da su te ceste dosta umjetno građene, a za taj se posao trebalo mnogo vremena, zaključuje se, da je ta rasa živjela dugo vremena u miru u Palestini. Kasnije su i Rimljani gradili ceste na isti način.

Na mnogim se mjestima nalaze i ostaci naseobina još iz prvih vremena, kad se u čovjeka počela javljati potreba za društvenoga i zajedničkoga života. Više su se naime srodnih plemena sjedinili i izabrali eventualno vodju, a onda su izabrali zgodno sjedište. Kad su upoznali žitarice, morali su duže vremena ondje ostati poradi žetve. Toj dobi pripadaju i sojenice.

Stewartu Macalisteru je uspjelo da donekle dokaže srodnost te rase s jednom rasom u Francuskoj (Dordogne) pomoću risarija na stijenama pećina, koje su u Francuskoj (dakle na sjeveru, što sam napomenuo, jer se misli, da odande potječu te palestinske rase) i Palestini posve jednake.

Ove su dvije rase obitavale u Palestini do dolaska semita u polovici trećega tisućljeća prije Krista.

III. PREDIZRAELITSKO DOBA.

Sredinom 3. milenija prije Krista nastade u zemljama prednje Azije živo kretanje: semiti sirske-arapske pustinje prodiru u Palestinu. Za pradomovinu se semita ne zna ništa stalno reći. Nagadja se, da su semiti počeli malo po malo iz centralne Azije da se sele u Siriju i Palestinu. Ovo se selenje u plodnije i blagoslovenije krajeve može tumačiti velikim množenjem naroda u domovini, zbog čega su se raseljavali od vremena na vrijeme. Tako su neki, pošto su se odselili iz pradomovine, olakšali život svojim sunarodnjacima, u i onako slabo rodnim krajevima. Palestinu su lako osvojili, jer im se nigdje nije oprla organizirana sila. Prvi su došli Feničani, koji naseliše rub uz Sredozemno more. Oni su najznatniji trgovci cijeloga staroga vijeka. Nalazimo ih ča u Engleskoj, gdje s otoka Kasiterida dobavljaju kositar. Nalazimo ih u Africi, gdje trguju s crncima i dobivaju zlato itd.

Druga najezda semita donese Kanaance, koji se naseliše na granicama današnje Palestine, pa su vrlo utjecali na njen kulturni razvitak dok su Feničani manje utjecali i nijesu toliko sudjelovali kod toga razvitka. Jasno je, da se to seljenje nije najednom započelo i svršilo, već je trajalo više stoljeća, dok su se Kanaanci u Palestini posvema smirili. O njima imamo bogate izvore i iskopine.

Kanaanci nijesu više stanovali u spiljama, već su znali graditi čvrste gradove, a u tom su im učiteljima Babilonjani. Gradili su gradove na telima, koji su im svojim dosta strmim pristrancima pružali prirodnu zaštitu. Sami su još umjetno ustrmljivali te obronke. Najvažnije je bilo, da se svaki grad opskrbi vodom, e da ga ne bi neprijatelji žedju prisilili na predaju. Zato su gradili cisterne, i to ponajviše u spiljama, stanovima svojih predhodnika. Ulaz bi zazidali, a na krovu bi načinili rupu, dok bi na dnu spilje načinili udubinu, kamo bi se taložio mulj i nečist. Baš te cisterne važna su nalazišta za arheologe, jer su onamo pri crpenju vode padale kojekakove stvarce kao: nakit, lončići i dr. Tako su dakle na telima pomalo nastajali kanaanski gradovi, koje si ne smijemo zamisljati u velikom opsegu kao na pr. tada suvremene egipatske ili babilonske. Svaki je sagradio kuću, gdje mu je bilo najzgodnije. Zidovi su bili iz zemljanih cigli, a krov iz nagusto složenih pritaka slijepljenih ilovačom. Tu nije bilo ulica, jer su kuće bile posagrađene bez ikakva reda. Opseg je tih gradova bio veoma skroman. Jeriho, jedan od najvećih gradova, opsezao je 3.8 hektara.*) Svaku su takvu naseobinu opasivali gradski zidovi, koji su bili sagrađeni od velikoga kamenja slijepljenoga ilovačom i slamom, a i najmanje su šupljine bile ispunjene sitnim kamenjem. Zidovi su bili 1—2 m. širine i 2—2,5 m. visine. O izraelitskom nam osvajanju tih gotovo ciklopskih zidina priča biblija (IV., 13., 28; V., 1, 28; 3, 5).

Osobitosti naroda staroga orijenta upoznajemo najbolje njihovom vjerom. Za nas je danas vjera tek polje duševnoga života pored mnogih ostalih, ali to je bilo sasvijem drukčije u vremenima daleke prošlosti. Onda je vjera bila vladarica, koja je upravljala svim radom, životom i nastojanjima čovjeka. O vjeri Kanaanaca nemamo iz njihova doba nikakvih pismenih podataka (kao na pr. u Egiptu), već nešto o njihovoj vjeri saznajemo iz grobova i poznijih izraelskih izvora (Pentateuh I. 28, 18; 31, 15). Kanaanci su štovali prirodna božanstva. Priroda je sa svojim blagoslovima: toplinom, svjetlošću, rastom i t. d. i kaznama: zimom, smrću, uništenjem i t. d. bila ona mistična moć, čiju su sklonost nastojali da steknu. Što je koje božanstvo groznije pokazivalo svoju moć razaranja, to su ga

*) 1 hektar = 10.000 m².

nastojali što krvavijim žrtvama umiriti. Bilo je i ljudskih žrtava. Okrutan je običaj ukapanja ljudi u novogradnje vladao i u Kanaanu. To se utvrdilo uostalom gotovo za sve narode na zemlji. Čovjeka bi uzidali u temelj zgrade, eda bi time udovoljili okrutnim božanstvima zemaljskih dubina. Ukopani su ponajviše starci. Sve takove pojave moramo prosudjivati prema tadanjim prilikama, jer nam inače arheologija ne će biti učiteljica. Sve su ove pojave i običaji, koje danas smatramo zlima, samo prolazne faze na putu k napretku, jer je posve točna i ispravna ona mudra rečenica: »Natura non facit saltum.« Jedino možemo uporedjivati suvremena kulturna stanja pojedinih naroda.

U svih je prirodnih naroda težnja, da što dostojnije pokopaju svoje mrtve, da se ne bi nezadovoljni vratili i žive nastoivali. Mnogobrojni su nalazi Macalistera u Gezeru potaknuli, da objavi preglednu skicu o pogrebnim običajima Kanaanaca. Oni su pokapali svoje mrtve u spiljama. Ulaz bi zazidali, eda zapriječe divljim zvijerima da provale u spilju. U spiljama je bilo mnogo mrtvaca, u jednoj često do 50. Na krovu bi spilje načinili rupu i kroz nju spuštali mrtvace, koji su ležali na zemlji uz zid. Mrtvima su davali sve stvari, koje su ih u životu okruživale, pa tako odmah znamo, tko i što je pokopani bio za života. Bilo je tu lonaca za jelo, pokućstva, a u bogataša i skupocjena nakita, što nam svjedoči, da nijesu zamišljali posmrtni život mnogo različan od dosmrtnoga. Osim tih kanaanskih grobova našlo se još gdje gdje i nekoliko, koji nam po svojem sadržaju pokazuju egipatski karakter. Bit će, da su to grobovi egipatskih trgovaca, koji su putujući sa svojom pratnjom u zemlji umrli, a da ih nijesu mogli kući prenijeti.

Iz pridataka u grobovima vidimo, da su Kanaanci bili ratarski narod. Najvažnija im je žitarica bila raž, koja se često nalazi u grobovima u velikim množinama i različitih vrsta. Kuće su im bile, kako sam spomenuo, priproste, a i pokućstva je malo bilo. Interesantno je, da su većinu orudja još pravili iz kremenca, ali su zato oružje pravili iz bakra ili iz bronce. Domaće su im životinje bile: krava, koza, deva i magarac. Na krov su kuće metali, kao i ostali prirodni narodi, lubanje (deva ili koza), eda bi očuvali kuću od različitih šteta. Znali su umjetno izradjivati nakite šarenim bojama, slikama i ornamentima. Osobito je bilo razvijeno lončarstvo. Pravili su lonce već i na lončarskom kolutu.

Zajedničke vlasti u cijeloj zemlji nije bilo, već je svakom naseobinom vladao »kralj«. Zato nam i priča biblija pri osvajanju Palestine po Izraelcima o mnoštvu kanaanskih kraljeva. Inače su za mira sve naseobine živo saobraćale, što nam svjedoči zajednička kultura. Takovo je otprilike bilo kulturno stanje Kanaanaca, koji su »dosta nesmetano« nastavali Palestinu do dolaska izraelskih plemena u 13. stoljeću prije Krista.

(Nastavit će se.)

Jichak Nisenbaum: Na petom kongresu.

Sjećam se dobro one večeri. Bilo je to po izmaku subote 19. teveta 5662. (29. decembra 1901). Prvi je puta kongres onda bio zimi. Sjednice su počele u četvrtak. Sve do petka predveče vijećali smo u velikoj i veličajnoj dvorani Gradjanskoga Kasina u Baselu. No kad smo po izmaku subote došli na vijećanje, ja više nam, da će sjednica te večeri i još dviju nastajnih dana biti u maloj dvorani u prvome spratu, jer tu veliku dvoranu trebaju baselski gradjani za proslavu Nove Godine. A u onoj maloj dvorani sakupljali su se doonda samo ruski delegati na svoja zasebna vijećanja. Nije bilo u njoj mjesta za delegate i za goste. Delegati posjedaše stisnuti, a gosti su bome nagurani morali da stoje na galerijama. Teško je bilo u toj stisci održati red i mir.

Ali eno ustaje inžinir Johan Kremenecki iz Wiena, da održi referat o stvaranju Narodnoga Fonda, koji će otkupiti zemlju otaca iz tuđih ruku pa će je učiniti vječnom svojinom čitavoga židovskoga naroda. Gore i dolje nastaje mir. Kao da svi osjećaju, da je to svečan čas, u kojemu se daju na posao od historijskoga značaja.

No kad je referent bio završio, ustane jedan od najodličnijih cionista i počne logikom i razumom dokazivati, da se ovakva važna institucija ne smije osnovati naprečac, bez priprave, bez točno izradjenoga statuta. Tražio je, da se osnivanje Fonda odgodi do šestoga kongresa, a dotle neka posebna komisija izradi nacrt statuta.

Diskusija je bila vanredno živa i žestoka. Bilo je sve više govornika protiv osnivanja Fonda. Kad je Teodor Herzl vidio, da je prijedlog propao, odredi pauzu od jednoga sata. Htio je svakako, da se Keren Kayemeth odmah osnuje. U pauzi je oblijetavao pojedine grupe, koje su živo raspravljale o Fondu. Jednoj bi dobacio koju riječ, da odmah ode k drugoj, pa da pobija prigovore protiv osnivanja. Tražio je pomagače za prijedlog o osnivanju.

Sjećam se, što je rekao nama, grupi ortodoksnih cionista: Ta mi smo Židovi već jedamput rekli: Učinit ćemo i čuti! Zar smo se pokajali?! Pa recimo i sad: učinit ćemo taj Fond sad odmah, a poslije ćemo čuti tačne paragrafe statuta.

Agitaciji Herzlovoj uspije da zadobije većinu za prijedlog. A kad je glasovanje pokazalo, da je Keren Kayemeth osnovan, nastade bez obzira na ranije protivnosti neopisiv zanos i jednodušna svijest, da je učinjeno djelo historijske važnosti. Odmah su ljudi stali da davaju prve darove za Keren Kayemeth, da stvaraju temelj za otkup svetoga palestinskoga tla, za izbavljenje zemljišta iz tuđih ruku i za prenos u neodvojivo vlasništvo židovske narodne zajednice.

Zvonko Rosenberger: Nešto o moralu.

Poznato je, da se ubijanje čovjeka smatra nemoralnim i nedozvoljenim činom, a da se za ubijanje neprijatelja u ratu ili za ubijanje protivnika u dvoboju stiču priznanja i odlikovanja. Nadalje se danas na pr. homoseksualnost smatra velikim nemoralom, no u staroj Grčkoj nije nikome palo na pamet, da tu vrst ljubavi pobija ili progoni. Dobivanje nezakonite djece je kod nas znak nemorala, a na pr. u Koruškoj skoro 50 posto svih seljačkih djevojaka imade djece prije nego stupi u brak.

Kako da se protumači pojava, da je moral različit u različito doba i u različitim krajevima? Do čega stoji moral i tko ga stvara? S time u vezi nastaje pitanje, postoji li židovski moral i u čemu se sastoji?

Nije tome baš davno, da su ljudi živjeli raštrkani u mnogo malih plemena, pa je svako pleme živilo svojim posebnim gospodarskim, socijalnim i političkim životom. Što je u takvoj malenoj društvenoj zajednici bilo dopušteno, a što nedopušteno, što se je kudilo, a što hvalilo, što je bilo nemoralno, a što moralno? — Svakda je u svakome plemenu bilo ljudi, koji su bili moćni i koji su zapovijedali, dok su drugi slušali i predstavljali podređene grupe. Uvijek je bilo patricija i plebejaca, plemića i pučana, vojskovođa i vojnika. Oni, koji su na bilo koji način stekli vlast, izrabljivali su je uvijek na štetu nezaštićenih, a pri tom su budno pazili, da im tu vlast nitko ne bi oteo. Ta vlast bila je: ili veći broj oružja i oružanih plaćenika, ili veće i bogatije zemljište, ili naprosto veća zaliha ekonomskih dobara. Da uzmognu sačuvati svoj ugled i svoju moć, morali su pojedinci osobito ovih uglednijih grupa stvoriti pravila, prema kojima je čitavo pleme trebalo da se vlada. Stvorila su se pravila za društveni život, stvorio se je moral. A sve naprosto zato, jer nitko nije želio da bude povrijeđen u svojem ugledu, u snazi, u imovini i u stečenim ovlastima, pa je proglašeno načelo: — Nitko ne smije činiti izvjesno djelo, pa ni ja sam ga ne smijem činiti, ako ne ću, da mi to isto drugi učine.

Tako su u Rimu proglasili tamošnji moćni vlastodršci, a to su bili patriciji, da je sramotno pobjeći iz boja, a časno poginuti u ratu, te su zakonima svakoga silili, da mora biti vojnikom. To su učinili zato, jer je za njih (a i za plebejce, no u mnogo manjoj mjeri) bilo životno pitanje, da sačuvaju od neprijatelja svoju imovinu, a da je novim ratnim plijenom povećavaju. Židovi su zabranili svojim sunarodnicima da se žene s inostrancima, da ne oslabe narodni redovi i da se ne umanju narodna imovina, koju je valjalo sačuvati. To je potaklo i mnoge druge narode i plemena, klase i kaste da zabrane ženidbu između heterogenih grupa. — Svakdje, gdje ima pri-

vatno vlasništvo — a ima ga svagdje — zabranjena je i nemoralnom proglašena krađa, pronevjerjenje, prevara itd. To je i razumljivo, jer kad bi bilo dopušteno krasti, bio bi ugrožen opstanak svima, koji nešto posjeduju. Zatim je zabranjeno ubijati, klevetati, vrijeđati, činiti preljub i slično, kako je određeno u 10 zapovijedi i kako to priznaju u većoj ili manjoj mjeri, prema prilikama, svi narodi ovoga svijeta.

Važnija i stalnija moralna pravila postala su vremenom zakonima, pa se je nepokoravanje tim pravilima kažnjavalo. Manje važna i promjenljiva pravila ostala su nepisanim zakonom, pa se nitko ne može prisiliti, da ih vrši, ali društvo, odnosno interesovani faktori izvršuju na pojedincu izvjesni pritisak, povrijedi li se moral. Taj pritisak može biti jači, nego li sudske kazne. Tako na pr. proglašuje društvo vanbračni spolni odnosaj tako nemoralnim za ženu, da joj je opstanak u izvjesnim krugovima vrlo otešćan, ako se ogriješi o »moral«. Kretanje joj u uglednijim krugovima nije dopušteno, brak s drugim muškarcima gotovo onemogućen, napredak u društvu zapriječen. Zašto? Jer vladajuća klasa, a to su imućni muškarci, ne će da trpi, da njihove sestre i rođakinje žive vječno na trošak i račun svoje familije, nego hoće da te žene pridu familiji muža, koji se mora obvezati na doživotno uzdržavanje žene, ako se hoće s njom posvema združiti. Da je to u zbilju tako i da je to jedini razlog u svom konkretnom slučaju, vidi se odatle, što (prvo) neimućni krugovi (proleterci) ne traže od svojih djevojaka spolnu čisteću, a (drugo) djevojke, koje se same mogu uzdržavati, ne potpadaju u tolikoj strogosti pod udar društvenih pravila. U prvom slučaju za to ne, jer žene i onako nikome ne mogu pasti na teret, budući da nema nikoga, tko bi ih mogao uzdržavati, a u drugom zato ne, jer je žena ekonomski neovisna. Slično je sa svim drugim moralnim zasadama tako na pr. i sa laži. Laganje se smatra opasnim sredstvom u rukama prevejanih ljudi, kojim mogu znatno oštetiti interese drugih osoba. Zato laž općenito i svagdje progone. Ali gdje sami interesovani faktori ne mogu biti bez laži, kao u današnjoj žurnalistici i politici, gdje laž služi općenito privredjivanju, tamo gubi svoj ružni i prezira vrijedni karakter, pa postaje razumljivom i nadasve upotrebljenom činjenicom. Tu laži više ne smetaju interesu vladajućih krugova.

Moral se dakle stvara tamo, gdje postoje neki interesi. Najjači interesi postoje u moćnijih, uglednijih i bogatijih društvenih grupa, pa zato te grupe stvaraju moral. Što silom, što drugim utjecajem (svemoćnim nagonom za oponašanjem viših krugova po nižim klasama) šire se moralni nazori. Ipak su za moral mjerodavne vladajuće klase, a to će uvijek tako i ostati.

Danas su vladajuća klasa kapitalisti i čitav naš moral je kapitalistički nastrojen. Ima još mnogo crkvenih, feudalnih i pri-

mitivnih pučkih zaostataka, no u suštini je današnji moral kapitalistički, što ne znači ni da je loš, ni da je dobar, jer nemamo mjerilo za kvalitetu morala. Ukoliko se društveni sastav u raznim epohama razlikuje, utoliko se mijenja i moral, a isto vrijedi za prostorne razlike. No ne može se gubiti s vida, da je moral ovisan u prvom redu o sastavu vodećih društvenih grupa, a nipošto o masi ili o širemu društvenome sloju.

Židovi su jedna društvena grupa, koja ima izvjesne zajedničke interese, a vječita potlačivanja stvorila su iz njih strogo izoliranu zajednicu, koja je poput nekih drugih zajednica, poprimila narodnu karakteristiku. Židovski je moral specifičan i donedavna su najuglednije židovske društvene grupe, a to su bili rabini i naučenjaci, izrabljivali moralne osnove, koje su se temeljile na staroj i iskusnoj tradiciji od više hiljada godina. Čitavi tamud, te ritual i običaji nisu drugo, nego konkretizovani moralni kodeks židovstva. Strogi obredi, velike zapreke za prelaz u nežidovski krug života, oštro isticanje solidarnosti i druge osobine karakteriziraju tendenciju židovskoga morala. Danas je zapadno židovstvo asimilovano, pa mu je i moral drugačiji, a uglavnom se ne razlikuje od morala okolnih naroda.

Facit svega je, da moral stoji do društvenih vodećih grupa, t. j. do moćnih klasa, da se taj moral mijenja kao što se te klase mijenjaju i da ideja vodilja morala odgovara ideji vodilji društvenoga poretka. Nekada je bio cilj društva, da ratovima i uzornom ekspanzijom obogati svoje članove (stari vijek), zatim da podređivanjem svih ljudi pod stalnim nadzorom i paskom vjerske vlasti vlada što sigurnije i jače (srednji vijek), a konačno da iskorištavanjem moći i snage, što ih daje posjed kapitalija, dovede do blagostanja i bezbrižnoga života pojedinaca. Kako je uvijek glavno načelo bilo da pojedinac postane što ugledniji, moćniji i bogatiji osobito imovinom, to je i moral u suštini bio jednak u sva tri vijeka i kod svih naroda: obezbijedjenje moćnih pojedinaca od napadaja i presizanja onih, koji su bez vlasti. Mijenjao se je vremenski i prostorno prema promjeni društvene strukture, a to je bilo tek u relativno manje važnim stvarima, tako na području spolnoga morala. A tako će valjda uvijek i ostati, jer je svakome čovjeku usadjen prirodni nagon: egoizam i borba za što boljim opstankom.

Hans Hochsinger: Mokadi.

Mladi palestinski slikar Mokadi izložio je kod Brévala u Kairu. Prva izložba u zimskoj sezoni. Gostoljubivi studio Roger Brévala u Antihani slovi kao salon sui generis na tlu stare kulture, ipak divljenjem za umjetnost našega doba. Izložiti kod Brévala je kao prijeći jury. Mokadi je sa svojih pedeset uljenih portreja, pejzaža i akvarela zavrijedio našu pažnju.

»Modri konj i mjesec koji raste«. Fantazija ekspresionizma. Berlinski Sturm u cvatu? Ne, od te njemačke škole u početku je Mokadi daleko. Možda Mokaška prije nego li što je postao profesor, akademik. (Cocteau misli, da će prebrzi prijem njemačke publike, koja sve novo »shvaća«, uništiti svaki talenat. Borba protiv »prošloga vijeka« u Francuskoj naprotiv izazivlje otpor, bodri, jača.) Ta zasijana mašta prevrnutoga modroga konja nije ni posve slobodna. Odviše sjeća. Ali ima u njoj duh budućega. Želja. Zalet. Simpatična čežnja.

Nature morte. Osjećaj bojâ. Dekorativne kompozicije. Ritam prave ljepote.

Druga ulja. Tu i tamo Chagall. Ljubičasti, crveni, zeleni. tamni. Gotovo svagda ugodan crtež. Haifa, Ako, Tiberija.

Akvareli. Mnogi iz Palestine. Jerusalem. Ulice. Židovski tipovi. Felah.

U pejzažima je najviše zabrinut ritmom gibanja. »Bijele kuće«, s crvenim uglovima krovova i bijelim zidovima. Ističe se »Cipresa«: čitava kompozicija u živoj kretnji.

Najjači je u portrejima. Izražaj stvaralačke snage. Više nego igdje daje tu sam sebe. Duboki pogled. Bez poze i htijenja. Neki se približuju klasičnome portreju i diraju svojom jednostavnošću, čistoćom. Prije svega jednostavnost koncepcije. Drugi su naglašeni, podvučeni, ali ne karikirani. Izmučena lica i fantastične scene ustupiše mjesto zreloj ozbiljnosti, u kojoj imade i tuge. Jedino »Zeleni turban« kao da se šali i ironom. Ipak ga volim.

Leyden kaže, da sva ta svježina i religiozna sreća dolaze od svetosti stare palestinske zemlje. »Mokadijeve boje su pjesma i igra. S obećanjem, jednom prestati biti biće dječje i religiozno.«

U portrejima posljednjega vremena prevladava sve više jednostavnost. Osoba ostaje sama i kanda nepomična. »Dječak s narančom« snažan, velik s nezaboravnim pejzažom u pozadini, izgleda mi kao početak jedne nove epohe u Mokadijevu razvitku. Taman, zamišljen dječak, vedar i tužan kao onaj svijet iza njega u daljini, kojemu je slikar dao svoj najfiniji kist u svjetlu.

Dok gledam to platno, mislim, da se taj kist ne može izgubiti...

K a i r o, u januaru 1927.

K. Danilus: Max Liebermann.

ŽIDOV SLIKAR.

Kada izgovorimo ili pišemo riječ »umjetnik« redovno ne mislimo na mnoštvo slikara, što slikaju slike, ili pjesnika, što pjevaju pjesme, nego samo na mali broj njih, koji su u svojoj umjetnosti dali nešto od osobite vrijednosti.

Pojavi li se umjetnik, originalni stvaralac sigurno je, da se izložio opasnosti, da će svijet stvoriti donekle neprijateljsku frontu protiv njega. Ne možda zato, jer bi odvrćao publiku sadržajem svoga stvaranja, nego naprosto, jer nije jednak onima, koje do sada publika poznaje. Publika prilazi umjetničkom djelu sa već određenim pojmovima o umjetnosti, pa se zgražava, kada te pojmove svatko, bez iznimke, ne će da poštuje. Publiku često odvrća svojstveni odnos umjetnika prema pojavama same prirode. Njegova ličnost, njegov temperament. I upravo to, što njega iznad svega uzdiže, i što mu daje iznimni položaj, za publiku je često razlog, da ga odbacuje. Izvan svake je sumnje, da i svaki lajik ima neki pojam o prirodi na temelju umjetničkih djela, koja je imao prilike da vidi. No umjetnost kroči dalje, što će reći, da umjetnici nastoje da učine pristupačnima i druge bitne osobitosti prirode, a i čovječjega poimanja.

Šta bi bila umjetnost bez umjetnikovoga individualiteta?! Što je ovaj interesantniji interesantnije je i samo njegovo djelo. Djelo, u kojemu nema nešto ličnosti i osebnosti temperamenta autora, i nije djelo, već jednostavni rad. Takav snažni individualitet predstavlja i Max Liebermann. Na kojim god izložbama i sa kojim god djelima njega sreli — mimoići ga se nije nikad moglo. Posve sporedno da li nas njegova djela privlače ili odbijaju. U svakom slučaju, utisak je velik. A Liebermann se već od početka odlikovao umjetničkom originalnošću i svojim vlastitim shvatanjem. I kad ga je pored svega toga jednodušno odbila čitava publika i većina kritike, još je uvijek bio toliko samosvjestan, da nije podlegao volji gomile! Taj prkosni Židov nije drugačije ni mogao. Naoružan jakim instinktom, posvema odan umjetnosti, nije mogao da se drugačije izražava, nego što je zapravo osjećao i vidio.

Liebermann je imao u životu nesreću, ili bolje reći sreću, da je u samoj Njemačkoj stvorio sebi veliki broj protivnika. Prepirali su se sad radi njegovoga gruboga naturalizma, sad radi brutalnosti njegovog slikanja. Jedni su tvrdili da njegovi radovi odišu čistom francuštinom, a drugi štoviše da su odveć njemačka. Jedino se zaboravljalo, da je taj punokrvni Židov stvarao u m j e t n o s t u najboljem smislu riječi.

Na svaki način: svi oštri napadaji, koje je Liebermann imao da izdrži, nijesu ga priječili da ide svojim putem. Jer sama je umjetnost pitanje izbora. Što je slikar sigurniji u izbiranju,

to treba manje sredstava, da promatraocu svojih slika stvori iluziju zbiljnosti. Malo je umjetnika, čija kičica ili olovka posjeduje toliku sugestivnu snagu kao baš njegova. Jedan njegov potez olovkom ili bojom može da pokrene fantaziju više, nego li najizvedeniji radovi mnogih drugih umjetnika. Njega zanima karakteristični izraz samoga života, bilo da ga nađe na licu kojega starca ili u igri svijetla na nekoj stazi ili u gomili svijeta na ulici. Ništa ne obrađuje radije nego čovjeka zabavljna poslom. Bilo je doba, kad su mu radi toga prišli socijalističku tendenciju. Liebermann je težio da bude istinit, i da se što više približi zbilji. Njegove figure ne traže nikakove veze s onim, koji ih promatra, a mi sami dobivamo utisak, da ih je slikar naslikao bez njihovoga znanja, tako te nisu imali mogućnosti, da udese ili poljepšaju svoju pojavu.

Liebermannova je umjetnost već i u tome neprocjeniva, što se već od prvih svojih početaka pa do danas nalazi u neprestanom razvijanju i čežnji, da svoj umjetnički izraz potencira i usavrši. Njegova umjetnost je od odgojnog značenja za čitavu Njemačku. Njegova je zasluga i to, što je svojim primjerom dao umjetnicima i publici čišći i viši pojam o slikarstvu uopće. Naučio nas je, da ljepota nije u izboru bojom bogatih predmeta. Liebermann operira sa vrlo malo boja; ali iako upotrebljava samo crnu i bijelu i k tome modru ili crvenu boju, njegove slike odaju ipak svu živost kolorita i ljepotu tonova.

Max Liebermann je dijete židovskih roditelja. Rođen je 20. jula 1847. Otac mu bijaše bogati tvorničar. Određen da se posveti samo nauci polazio je sveučilište i slikarski odio Karla Steffeka na akademiji, i vježbao se u crtanju ljudi, konja i pasa. Na koncu uvidješe roditelji, da je pametnije da popuste naklonosti svoga sina. Od tada je polazio same vajmarsku umjetničku školu. Tu nastade i njegov prvi veći rad, koji se danas nalazi u Nacionalnoj Galeriji u Berlinu. Slika je bila izložena i nepovoljno ocijenjena od kritike. Našli su je upravo odvratom. Tada se preseli Liebermann, god 1878., u München, gdje je čitavih šest godina djelovao. Utvrđivanje njegovih umjetničkih pozicija postiže tu svoj najveći uspjeh. Za vrijeme toga boravka u Münchenu nastadoše djela, koja ga proslaviše svom Evropom. U Berlinu, kamo se 1884. vraća, bude upozoren, poznanstvom Josefa Izraela, na studiranje života holandskoga ribarskoga naroda. Tu počinje ujedno i prelaz novom slikarskom stilu, gdje postavlja težište na skupni utisak i na jaki, a ipak nježni štimung. Sredinom devedesetih godina prošloga vijeka nastaje nova promjena u njegovu naziranju. Napušta paletu surih boja, te slika čistim svijetlim bojama. Traži ujedno i nove motive. Slika elegantne dame, veselu djecu, jahače na obali i konje pune nervoze, gdje poigravaju na ljetnome žaru. Među ostalim radovima stvara bezbroj studija,

crteža iz prirode, portreta, te radirunga i svoju možda ne baš uspjelu sliku »Samson i Dalila«. »Židovskom ulicom u Amsterdamu«, koja je nastala 1905. godine, dao je umjetnik dokaza, da može da stvara i impresionističke slike po načinu znamenitoga V. Gogha, najradikalnijega od svih impresionista.

Ali Liebermannu stojimo još i suviše blizu, a da o njegovoj umjetnosti stvorimo svoj konačni sud; a i ne radi se ovdje da pišemo kritički prikaz o njemu, već da karakteriziramo tek bitnost toga umjetnika. Liebermanna odlikuje od ostalih njegovih konsekventnost u napredovanju. Nikad ne miruje kraj dobivenih lovorika. Njegova je umjetnost daleko od svake virtuoznosti; i dok kod ostalih majstora — umjetnika popušta u starosti živahnost temperamenta, Liebermann je u svome htijenju sve radikalniji. Rođeni je impresionista. Iza njegovih skica krije se prošlost puna ozbiljnoga rada i temeljitoga studija, prošlost, koja kaže da on tim znanjem raspolaže u najvećoj mjeri.

Liebermannova umjetnost ne dira najveće probleme opstojanja, ona ne zadire u dubinu ljudske duše, i ne pobuđuje na razmišljanje. Ali je ipak velika umjetnost; ne može je se prijeći, a još manje omalovažiti. Slikarstvo mu nije posao, već životna potreba. Slika, jer ga njegova priroda na to tjera. Vodi nas razumijevanju prirode time, što nas upoznaje sa ljepotom, po njegovom ukusu. Liebermann je produktivna, stvaralačka ličnost, koja daje svijetu nove vrednote. Koji mladi slikar nije zahvalan tom berlinskom Židovu — slikaru za dobivene pobude? A nama Židovima neka bude stvar savjesti, da visoko dignemo stijeg barem onih naših, koji raspolažu takvom sposobnošću, i koji bezobzirno idu većem usavršavanju. Max Liebermann pripada svakako tima rijetkima.

BEN JOSEF: UMJETNOST.

Umjetnost je uzvišenje i svladavanje života. Aktivan čovjek u umjetnosti nalazi nastavak i pojačanje svagdašnjice, njenih bolova i radosti, njenih ljepota i rugoba, njenih dobrot i zala. Umjetnost je njemu samo vječna, ali uzvišena posuda za isto tako vječnu, ali banalnu sadržinu svagdašnjice. Umjetnost njemu poljepšava, uskladjuje, uzvisuje svagdašnjicu, jer joj skida krpe slučajnosti, nemotiviranosti, banalne dosade, da je obuče kraljevskim plaštem smisla, motiviranosti i vječnosti. Aktivnome je čovjeku dakle umjetnost uzvišeni nastavak života.

A pasivan čovjek traži u umjetnosti zaborav. Želi u njoj da se izgubi iz svijeta, da potpuno zaboravi ciljeve, svrhe, težnje, da se nadje u carstvu slobode i fantazije, gdje se izgubiše lična volja i lični nagon, gdje vladaju zakoni ljepote. Za nj je umjetnost svladavanje života.

Reuben Braun: Knjiga nad knjigama.

Znate li, drugovi, koja mi je knjiga najdraža do danas, koja mi je najmilija i najskupocjenija od svih knjiga, koje sam pročitao u životu?

Biblija.

Ne idem ni na najkraće putovanje, ne činim ni najmanji korak bez te svete knjige. Kad sjedim u sobi u kojoj nema biblije, sve ako je i puna drugim različitim knjigama, neugodan me osjećaj tišti — poput osjećaja ortodoksnog Židova, kad spava u kući u kojoj nema mezuze. Ne razumijem i ne shvaćam, kako se piše hebrejski, ako nema biblije blizu, ako nema izravnog odnosa prema našim velikim prvim prorocima.

Uvijek je na mom pisaćem stolu biblija; dostaje mi samo da zavirim u riječi proroka, da primim njihov duševni i ćudoredni utjecaj. Jutrom, prije nego popijem svoj čaj, prije nego čitam jutarnje novine, čitam iz biblije, manje ili više. Toliko sam navikao na ovo čitanje, da mi je postalo duševnom hranom, bez koje ne mogu da budem ni jedan dan.

Dnevno čitam iz ove naše stare knjige i uvijek mi je nova. Bibliji se obraćam u času tuge, u časovima kada me obuzima žalost, i nalazim u njoj utjehu; tuge posve nestane. I u času veselja otvaram bibliju. Riječi naših proroka jačaju u meni osjećaj života, veselje židovskog narodnog bivstva i uljevaju mi čežnju, da se borim protiv svih poteškoća, što mi stoje na putu, na putu Židova u galutu. U časovima očajanja, kada se čini da padaju i da se ruše svijetovi u meni, pouzdajem se u mog prijatelja, u knjigu nad knjigama. I u njoj nalazim jaki oslonac.

Kad osjetim u času stvaranja ili u časovima šetnje »po vrtovima i cvjetnjacima Jafetovim«, da duševna nit, — koja me veže uz našu dugu prošlost, na lanac generacija, koje su prošle i nestale, sa sjenama divova, koji su bili i prošli, — da ona nit postaje sve slabijom i tanjom, otvaram bibliju, a moja prošlost pretvara se u živu sadašnjost, živim u njoj i postajem njenim dijelom. Prošlost, koja mi je bila mrtva, blijeda sjena, daleki zvuk, čitajući bibliju postaje dijelom mene samoga, moga bivstva, moje unutarnosti i vanjštine. Sjene su dobile kosti i meso, a ja osjećam dah njihovoga realnoga života.

I u času kada mi je osjećaj za budućnost tup, kad su umorna krila moje fantazije, kad se suzi horizonat moga neba i kad postaje niži, obraćam se svetim spisima, a budućnost oživi preda mnom; tada je snažno osjećam i čini mi se, da se novi osjećaj onoga što dolazi, budi u meni.

Odskočim daleko u budućnost, a bez mnogo truda. Onda mi se ovaj skok iz ružne sadašnjosti u lijepu budućnost čini prirodnim. Kada u duši zamišljam daleku budućnost, ne mogu

si je drukčije zamisliti ni u drugim bojama, nego ju je zamislio Jezaja: narod ne će dizati mač na narode, mačevi će se prekovati u raonike, vuk će stanovati kraj ovčice, a zemlja će se puniti znanjem, kao voda što pokriva more.

Otvaram knjige proroka i vidim svojim duševnim očima dolinu kostiju proroka Jeheskela: suhe kosti se približavaju jedna drugoj, dobivaju žile i meso, hvata se koža, vjetar duva sa četiri strane i vidim pred sobom vrlo veliku vojsku, vojsku Židova, gdje se zajednički bori za najčovječanskije ideale.

Kad mi dosade studije, rasprave i profane misli živih književnosti, obraćam se bibliji i uživam u njenoj naivnosti i uzvišenoj jednostavnosti. Tada osjećam svježje djetinjstvo čovječanstva, puno snage i ljepote. Kad zamrzim prazne, mršave i zamršene govore i fraze pisaca naših dana, dosta je da otvorim bibliju i da slušam glas naših proroka, što »lomi plamene i kida čedrovinu«. Svaka njihova riječ — munja, svaki govor — grmljavina.

Kad čitam knjigu nad knjigama osjećam, da sam bogat, da sam jak; osjećam, da sam sin velikog i moćnog naroda, da imam velike praoce, da imam braću junake i divove, da imam veliku prošlost, i da nas čeka velika budućnost. Budućnost do duše još nije došla, ali će zacijelo doći. Velika, svijetla i moćna će biti naša budućnost, o kojoj su proricali naši proroci.

Čitam mnoge odlomke iz biblije i u njihovim riječima mirišem miris Libanona, čujem tajne Jardenovih valova, osjećam u njima vlagu rose sa Hermona i svježinu zemlje naših otaca, koju su otkupili krvlju svojih srdaca i moždinom svojih kostiju. Poput riječi naših proroka u mjestima, gdje su oni mirni, spokojni i uzvišeni, odrazuju se lijepa nebesa naše zemlje u svom sjaju.

Biblija nije meni tek knjiga, već riznica duša i utjeha, riznica uspomena, riznica nada i očekivanja. Znam, da su stotine generacija otaca predali svoje duše i živote za svako slovo u ovoj knjizi, koja nam je jedini spomenik iz minulih dana.

Knjiga nad knjigama se pomalo zaboravlja. Potiskuju je katkada knjige, koje nemaju sadržaja ni oblika; nemaju znanja ni umjetnosti ni ljepote, koje su bez ukusa i bez mirisa.

Vratite se, braćo, knjizi nad knjigama! Vratite se bibliji! Tko se udaljuje od nje, udaljuje se od izvora našega narodnoga života, od izvora hebrejskoga jezika i od proročanskoga duha.

Priče o Luriji.

NADNICA.

Jednom dodje bogat čovjek, vlasnik velike predionice svetome ARIju i reče mu: »Tišti me nešto, i sam ne znam što, kao neka mora, zbog grijeha za koji ne znam. Reci mi, molim te, što sam sagriješio, koja je mrlja na mojoj duši. Hoću da popravim krivicu, da steknem mir duši svojoj«.

ARI ga pogleda i reče: »Uskratio si nadnicu. To je tvoja krivnja. Popravi je, i duša će tvoja naći opet svoj mir.«

Odmah podje bogataš u svoju radionicu, u kojoj je radilo mnogo radnika. Sazove sve radnike i upita ih, svakoga posebice: »Jesam li ti uskratio nadnicu.« Reče im bogataš: »Vi ste uvijek bili zadovoljni platom, možda bi ipak koji zaslužio više, nego sam mu ja dao.« A onda postavi veliku rpu novca na stol, i reče: »Eto, ovdje je novac. Uzmite, svaki, koliko mu se čini pravo, i praštajte! Nijesam hotice skrivio.« No nitko ne pridje stolu, nitko ne makne rukom. Onda pridje neka žena, časak je, dva predomišljala, onda uzme dva komada sitnoga novca. Dosjeti se vlasnik, da je žena uvijek najmarljivije radila i da je njen rad bio uvijek najbolji, a on je ipak nije bolje plaćao. I spozna, da je tu sagriješio.

Vesela srca požuri se k ARIju — blagoslovene uspomene — a taj ga dočeka riječima: »Grieh je popravljen, a tvoja je duša opet čista. Tu si ženu morao bolje plaćati nego ostale, radila ti je vjerno i bolje od drugih. A znaj, u nebu se rad visoko cijeni, i Bog — da je blagosloven — pazi, da se radniku ne zbije nepravda. I svaka, ma i najmanja krivica, što je vlasnici čine radnicima, kalja čistoću njihovih duša.«

PRAVO ZNAČENJE.

Jednom reče ARI svojim učenicima: »Sjutra ćemo učiti u Zoharu rečenice, koje su nadasve teške i tajanstvene. Razmišljajte zato već danas o njima!« Učenici mu obećaju, da će učiniti kako im reče.

Naveče je svaki od njih pročitao odredjeni komad i razmislio o njem. Kad su se ujutru skupili u bethamidrašu, razgovarali su o tome i vidjeli, da su svi jednako shvatili zadane rečenice. Nijesu bile osobito teške, njihov je smisao bio jednostavan i jasan kao voda gorskoga potoka. No sjetili su se, da im je učitelj rekao »Rečenice koje su nadasve teške« i rekoše: »Zar nas je učitelj prevario? Ili se samo našalio?« Još jedamput pročitaju odlomak, no ne nadju ništa novo.

Medjuto dodje i ARI. »Jeste li složni u tumačenju?« — reče im. Odgovore: »Jesmo, učitelju i gospodine«. »Čitaj!« reče ARI najstarijemu medju njima. Ovaj pročita i rastumači. Dolete ptičice i cvrkutaše dugo. »Stani!«, reče mu ARI, »gle, ove ptičice su duše pravednika. Iz rajskoga su vrta došle, da čuju vaša tumačenja. A sad viču: Krivo tumačite! Kazat ću

vam značenje.« A kad je ARI tumačenjem svršio, odlete ptičice. Rekoše učenici: »Slijepi smo i slabe pameti, kad nijesmo spoznali pravo značenje.«

Odgovori im ARI: »Svaka rečenica ima sedam značenja. Šest jednostavnih, ta se podudaraju sa šest prostih dana. Jedno duboko i tajno, to odgovara jednome danu počinka, jednoj svetosti subote. I kaošto čovjek šest dana radi, dok mu ne dodje sveti Sedmi dan, tako mora da prouči šest jednostavnih i prostih tumačenja, dok ne zavrijedi ono jedno tajanstveno i strašno. I još ću vam reći: kaošto je čovjek na svijetu i kaošto mora da radi šest dana, samo da svetkuje sedmi dan šabat, koji je najveći od svih zakona, što ih je Vječni dao Izraelu, tako mora da uči šest jednostavnih i prostih tumačenja tore, samo radi sedmoga. Jer je to pravo značenje tore, na kojoj svijet stoji.«

Priredio Šalom Freiberg.

Valter Eidlitz: Davidovo djetinjstvo.

Absalom problijedi, kad opazi nijemu borbu u kralju. Neopazice se primakne k zidu, kao da traži zaledje. Pun strave razmišljao je, nije li lakomisleno govorio.

Tiho je kralj promatrao svoga sina, čije su ga se žive oči klonile. O, kako je razdijeljeno njegovo lice. Gornja polovica, čelo, plemenita, kao da je iz alabastra izrezana. Podbradak brutalan. Usta djevojačka. Tiho ode kralj.

Umoran je koračao obalom uz jezero. Njegova ga žalost opkolila kao željezni ogrtač. Kraj sina nije našao mladosti, nigdje je nije našao. Mislio je, da je uveo, da je sin uveo, sve da je trulo za njegove vladavine. Ništa mlado više nema: djeca se stara radjaju, starački se igraju na ulici.

Na stepenicama, koje vode do jezera, stojala je mlada žena. Nepomično je gledala u vodu. Njen stas se pričini kralju čvrst i srebrn, kao vitko maslinovo drvo, koje raste uz vodu. — i pričini mu se drugačija nego svi ljudi u Jerusalemu.

Kralj je upita, kako se zove, odkuda je. Bistro je i mirno odgovorila, da je iz zemlje Juda, žena je Hetićana Urije, koji sada u boju ratuje za kralja, a ona se zove Batševa.

David je jedva razumio njene riječi, jer je topli zvek njena glasa toliko zazvečio u njemu, da ga zabolilo. Zvek je otopio u njegovim grudima težak teret, mnogoljetni teret.

Ona je dalje govorila. Pitala je: Odakle si? Što da joj kaže? Odakle je? Iz palače, — to nije važno. Odakle je? Tad je čuo začudjen sebe, gdje govori, dok je silazio niz stepenice k vodi. Čuo je sebe, gdje mucajućim glasom reče: Iz Betlehema.

Betlehem, — zna ona za nj, nije daleko od njene domovine. Tek pred godinu dana morala je u kameni grad.

Betlehem — kako je to zvučilo iz njenih ustiju. Ondje je on rođen. Pogledao je ženu i pričini mu se, kao da se pred

njim ukazuju krajolici njegove mladosti, drveće i oblaci kod Betlehema srebrno i vlažno. Pričini mu se, kao da će opet doći dan, kad je po prvi puta u životu otvorio oči i ugledao nebo i rosnu, obojenu zemlju oko sebe.

Molila je: pričaj o Betlehemu. I sad se posvema zanio u svoju mladost.

Nešto veliko, oblo, zlatno podiglo se u luku na nebu i svijetlilo mu je, a on je osjećao, da ga voli. I nešto srebrno, oblo, lijepo da se gleda, podiglo se naveče između mnogih malih svijetla, svijetlilo mu je i volilo ga. Sve ga je volilo. Naskoro je znao sve imenom da zove, sunce i mjesec i tople, meke životinje zemlje, mnoge ribe u vodi, sjajne ptice u zraku. Saznao je, tko je sve stvorio; ljudi su se strašili, kad su mu ime izgovarali. Zvali su ga »Bog« i bojali se pred njim. No dječak je znao: i Bog ga voli.

Kralj stane. Tek sad je spoznao, da mu se vratilo izgubljeno sjećanje na mladost. Tu sreću treba da zahvali ženi, koja kraj njega stoji pa tiho i veselo sluša. Lijepo je, kad joj sve priča i kad sve još jednom proživljava.

Prikazao joj je, kako često u noćima nije mogao da spava, jer se strašio u tamnoj staji. Tad je pomislio na Boga, pomislio je, da mu je Bog blizu, da ga štiti i da bi mogao dotaknuti krilašca božjih anđela, tek kad bi ruku ispružio. No mahnuo je u prazno, jer su anđeli bili nevidljivi, i Bog je bio nevidljiv. Pred dugo vrijeme, kažu, bilo je ljudi, koji su mogli da vide Boga. Najtoplijom željom njegove mladosti postade, da smije gledati Boga.

Jednom mu je rekao neki starac: »Dijete, Bog je u tebi u tvojim grudima. Pamti: Bog je Adamu udahnuo svoj živi dah; i odonda je Bog u svakome čovjeku, dijete, i u tebi.«

Odonnda je godinama, dok je bio dijete, prisluškiavao svoj dah, da nadje Boga. I naskoro je svagdje osjećao dah. O, svijet je bio prepun zlatnoga daha! Kad bi se bacio u bujnu poljsku travu, kad bi se pritisnuo na zemlju, siktao bi mu jaki dah zemlje prsa o prsa. Razbio je tvrdi kamen, dok bi iskre frcale, jer i u kamenu mora da ima daha. I nastajanje dana bilo je izdisanje svijetla, a nastajanje večeri udisanje svijetla, a noću zadržavala je zemlja dah. Putanje sunca i zvijezda bilo je zadržavanje velikog disanja.

Šutio je. Batševa je mislila na svoju mladost. Gledala je na svoje djevojačke dane, kao kroz šikarje na polja i na livade, koja se spuštaju.

Gledala sebe, gdje se na polju za sunčane žege sagiba, skupljajući klasje. Osjetila je opet topli zadržavanje zrelog žita, koje je nosila kući u velikom snopu. Snop se zibao na glavi, a nije smjela ništa izgubiti, ma i potrčala. Vidjela sebe, gdje je zagrijana, bez daha, došla u veliko dvorište, pa je posve raščupana od slame bacila tovar žita jakim zamahom u sušu, te još jed-

nom divlje u krugu s drugovima zaigrala, a zatim ušla u kuću, pobožno poljubivši mezuzu na vratima. Unutra se opet smijala i bila je obijesna.

Svuda su stajali znaci božji, kao onaj na vratima. Rad i blagdan, nedjelja i godina bili su udešeni prema njemu. Živjelo se bezbrižno i sigurno prema zakonima božjima, kao kad ideš medju visokom isprepletenom živicom, koja jednome brani, a drugome pokazuje put. S onu stranu živice bilo je, što se nije smjelo činiti, — zabranjeno. Kako li je čudno glasilo nekada u zakonu: Ne ubij, ne čini preljuba! Zašto to uopće onako piše? Ta bilo je nemoguće, da se ovakvo što učini. Cijeli je život bio od Boga uredjen. Pobožno se njemu molilo prije sna i kod budjenja. Uvijek se spominjalo njegovo ime, a da se pri tom nije ni mnogo mislilo. On je bio daleko kao beskrajna nebeska kugla.

Pa ipak, čovjek, koji stoji do nje, taj je sigurno mislio na Boga i noć i dan. Zar je zato njegovo lice postalo tajanstveno, kao kad pećine razdire grom?

Bojažljivo pogleda k njemu. Ali je sada njegovo lice sjalo zlatom poput sunca. I njegov glas odjekne najedamput mladjahno.

Pun pritajenoga klicanja govoraše David dalje: I dodje čudno jutro, kad se u meni uzdiglo veliko sunce i kad je u meni bio beskrajni nebeski svod, a ja sam osjetio, da mi je bio blizu Bog i da sam prvi puta začuo glas božji, kao Mojsija na brdu.

Božji se glas nije mogao čuti ušima, ali u mojim grudima postade glas pjesmom. Trčao sam livadama ovamo i onamo, okrunjen rojem mirijada lepira, pa sam pjevao, pjevao. O sjaju vode, o svjetlucanju zraka, o buci mora. I kad sam slušao, gdje odjekuju bojne trube, pjevao sam o Gospodinu, o velikom i silnom Bogu, koji će potući Filistejce, po Davidu, svome sluzi.

Jedamput sam ležao bez daha u visokoj travi na brežuljku i gledao sam preko na redove šatora obiju vojska, koje su se spremale na bitku. Jedan orijaš pokroči teturajući na slobodni prostor izmedju tabora i vikaše, smijući se prema dvanaest plemena, da li ima tko u Izraelu i u Judi hrabar, da se s njime bori. Kad su svi šutjeli, jer ih je obuzeo strah, potrčao sam ja naprijed i zavikao sam kosmatoj grdobi, da se hoću s njim do borim. Orijaš se zatrese od smijeha. Ja mu doviknem, neka bude na oprezu i kad je on teturajući digao nogu, da me kako reče, zgazi poput crvi, uzeo sam šljunka sa zemje — bio sam vješt u rukovanju praćkom — i probio sam krvavu rupu na čelu orijaša, da je krkljajući pao na zemlju.

David rukom zastre oči. Bilo mu je, kao da vidi iznova pred sobom ispruženu lješinu onoga, koji je još malo prije hri-pao i puhao, a sada leži mirno. Što je ondje, gdje je prije bio dah, božji dah? Zar je tamo praznina? Samo ništa? Tamo je

ipak još uvijek morao biti Bog, jer Bog je bio svuda. Iz mrtvili slomljenih očiju gledao je u nj beskonačni ponor. I odjednom se uplaši, jer mu je bilo kao da ga iz toga beskrajnog ponora gleda Bog. Ali je Bog bio drugačiji, nego ga je on ikada prije poznavao. Bio je to strašan Bog, koga se on bojao.

Sada je znao David: Zadnjih desetak godina njegova života — bili su bijeg pred Bogom. Triumfalni pohodi, žrtvena buka bubnjeva i cimbala, bili su bijeg. Bijeg je bio svakiput, kad je zagrlio ženu. Utekao se neumornome radu, bježeći ispred opasnosti, da ugleda beskrajnoga Boga. Zatomio je u sebi zlo, jer se u zlu htio Bog da ukaže kao Osvetnik. Zatomio je u sebi iskonsku ljubav prema svemu, jer se u njoj htio Bog otkriti. Bježao je od Boga, dok ga Bog nije odbacio.

No sada je slutio David: Iza mnogo godina došao je ponovno čas, u kome bi se opet mogao Bogu da približi, samo treba da uvijek naprijed prodire, da neustrašivo naprijed prodire. Ali jao, zbog toga časa morao bi da u Njega gleda, da podnese Njega. Opet se tu javi strah od beskrajne praznine, pojavi se opet strah od beskrajnoga života, strah pred pogledom beskrajnoga Boga.

— Čovječe, što te muči? — pitaše Batševa. — Što se dogodilo, kaži, kad si ubio orijaša?

— Kad sam ubio orijaša? — lagano se domišljao. — Zagriše i poljubiše me tad svi. Narod je vikao žestoko i bučio, da sam spasitelj, oslobodilac zemlje.

— Nijesi li tad bio sretan? — bojažljivo ga ona upita.

David potrese glavom. — Nijesam, već je tad započela groza, što me odonda nikad nije minula. Daj, molim te, daj da položim svoje ruke na tiho tvoje čelo, da ne osjećam više groze.

I sada mu ruke mirovahu na njenu čistom, blagom čelu i bilo mu je, kao da se uistinu dotakao dlanovima svojim onoga, što je zapravo bilo samo misao i sjećanje, srebrna, bujna zemlja njegove mladosti. Tamo je njemu zaklon. Pod prstima svojim osjećao je njeno lice i želio je, da mu ruke tamo mogu dugo mirovati.

Učini mu se, kao da mu ispružene ruke postaju veće i veće i kao da bi mogle da pokriju, mirno i nježno, čelo i kosu, obraze i vrat i ono sasvim udaljeno, bijele grudi i ramena. Oh, kako joj je put bila svježja i kako li je nježno mirisala!

Batševa stajala je tiho pred njim, u udaljenosti jedne ruke i bilo joj je, kao da je obavija vrući vjetar pustinje. I slutila je, tko je taj tudjinac.

David nije skidao ruke svoje s njena čela i činilo mu se, kao da pod njima osjeća cijelo njeno tijelo, njene oblike i bilo mu je kao da stoji pred njim naga. Znao je, da je žudi.

Zar da se i opet utekne ženi? —

Spusti ruke, uzdahne, okrene se i podje.

BILJEŠKE.

IZA ŠEST BROJEVA HANOARA.

Drugovi, evo, Hanoar je već šest puta poletio među vas, koji ste rasijani po svim krajevima ove države, po mnogim dijelovima svijeta. I kadgod vam je doletio, mlad, neizdjelan, pun volje za višim, naprednijim i boljim, donio vam je srdačni pozdrav rasijanih drugova; donio vam je tople cionističke želje rastrgane braće. Šest puta je Hanoar već oglašio zoru, šest puta je od srca do srca prošla struja bratimstva i ljubavi, zov cijonske trube.

Drugovi, kad smo počeli izdavanjem Hanoara, i sami nijesmo znali kako će da izgleda, nijesmo imali određjenih predodžaba o listu, koji hoćemo. Tek smo osjećali nedostatak lista u kom bi se čula riječ nas mladih, u kom bi bile napisane riječi za kojima smo čeznuli, dobre riječi — naše istine. Da, nije bilo lista, koji bi govorio našim jezikom o našim istinama. I kad smo željeli Hanoar, nije u nas bila druga želja, nego želja, da svojim, makar i neisklesanim, jezikom progovorimo o svojim pitanjima.

Eto, izašlo je šest brojeva Hanoara. I ne će biti nečedno, niti bezvrijedno, da ih malo ogledamo.

Od prvoga do šestoga broja našla se je rpa neuposlenih grobara, koji u sav glas viču: Hanoar je mrtvorodjenče! Nas, hvala Bogu, ta buka različitih odgovornih i neodgovornih skupova, po odgovornim i neodgovornim listovima i tako dalje, nije smela. Osobito nije smela redakciju i one, koji su joj najbliži. Neprestano smo i uporno mislili na onu neoprostivu, staru židovsku griješku hiperkriticizma, na takozvani »Nein-sagertum«, koji je Židovima prirodjen.

Pa ipak kad nas mlade sa sviju strana napadaju, kad — svijesno ili nesvijesno — hoće da naša prepuna srca zatome, kad hoće da nas, u kojih još ima toliko oduševljenih riječi, onijeme, onda je red da se obranimo. I ne samo da se obranimo, nego da se ozbiljno zapitamo, je li pravo govoriti grobari, ili naša srca.

Riječ je dakle o kritici Hanoara, od prvoga do šestoga broja.

Kada se jedan list prosudjuje, mogu da budu odlučna uglavnom dva stajališta: apsolutno i specijalno. Apsolutno znači: prema objektivnim umjetničkim, kulturnim, estetskim i sl. mjerilima. Specijalno znači: prema miljeu, gdje se izdaje, prema njegovim osobitim svrhama i sl. Pitanje je dakle s kojega ćemo stajališta da sudimo o Hanoaru!

Hanoar je prije svega cionistički, omladinski list, izlazi u zemlji, gdje su i najbolji listovi (Vijenac, Srpski književni glasnik, Književna republika i dr.) apsolutno dosta slabí, gdje je cionistički rad (duševni i drugi) dosta slab, — a pored svega je Hanoar još uvijek na početku svoga puta. Uzmemo li sve to u obzir, držim da nema mnogo smisla sa apsolutnim umjetničkim i estetskim mjerilom mjeriti svako slovo u Hanoaru, jer o tomu nema sumnje, da bismo u tom slučaju dobili sasvim negativan sud. A u stvari taj sud nije opravdan. Jer Hanoar nema umjetničkih pretenzija, barem ne u prvome redu.

Kad kritikujemo Hanoar, mora da nam bude jasno, da mu treba pristupiti sasvim posebnim, specijalnim mjerilom, Hanoar je list židovske omladine u Jugoslaviji, list omladine za omladinu. Mladi si ljudi pričaju o svojim pitanjima, doživljajima,

mislima i osjećajima. Hanoar ima dakle po tome neki intimniji karakter. Osim toga ima još jednu golemu zadaću: širi cionističku misao, štoviše, hoće da odgoji oko sebe mladi, žilavi cionistički naraštaj.

Moгу dakle da budu opravdani prigovori s desna i s lijeva, da nijesmo u Hanoaru dosta pazili na umjetničke i estetske (možda katkad i na jezične) zakone, — no nema sumnje, da su ti prigovori zlobni i zlonamjerni, jer su ih izrekli cionisti, partijski drugovi, braća, koja stoje na onom istom specijalnom tlu na kojem stoji i Hanoar pa su trebali da drukčijim mjerilima sude o Hanoaru.

Mi ne ćemo da započnemo polemiku sa našim grobarima. Neka idu s mirom! Mi treba samo da se bepitamo: je li taj Hanoar ispunio one naše želje ili ih nije? Je li je taj Hanoar ma što učinio, da nas, rasijane drugove približi i prijatelji? Je li se u Hanoaru govori našim jezikom o našim istinama?

Drugovi, budimo iskreni, Hanoar još nije onakov, kako ga mi želimo. Još mi, svaki pojedini, ne osjećamo neku ličnu povezanost s tim listom. Ni sadržajno još nijesmo zadovoljni s Hanoarom. No, drugovi, zar se ikad preko noći odgojio jedan naraštaj? Jer, ako nam mogu naši prvi cionistički vodji dobacivati, da pravimo iste pogriješke, što su ih oni pravili još 1919. godine, drugovi, — zar smo mi krivi, ili su krivi baš oni, koji su nam dali cionistički neodgoj. Pa da, mi i jesmo u neku ruku tamo, gdje su oni bili 1919., a to je naša sudbina, koju hoćemo, svijesno hoćemo da promijenimo. Mi ne želimo, da u nas upru kasnija pokoljenja prstom, pa da nas optuže: zašto nas nijeste uputili? Zar je dosta, što ste po kavinama sjedili i držali bijesne govo-

rancije u kavanskome dimu, a na nas, na mlade ste zaboravili!? Ne, drugovi, mi to ne želimo. Znamo, da je Hanoar još neizrazit. Znamo, da ima još mnogo slabih priloga. No znamo i to, da dajemo maksimum, što se može iz današnje situacije, iz te i takove naše skupine izbiti, znamo i to, da se naš Hanoar neprestano popravlja, da se diže, da okuplja oko sebe mlade, oduševljene cioniste, koji su duboko zahvalni svom lučonoši.

Drugovi, sa mnogo muka i sa mnogo napora izdali smo prvih šest brojeva. Čvrsto smo odlučili, da i unaprijed izdajemo svakih četrnaest dana naš Hanoar. Spremni smo da mirno podnosimo sve bratimske udarce s desna i s lijeva, neka nam bacaju klipove pod noge, — mi ćemo svojim putem, jer je taj put naš zakon! Još smo slabi, još često mucamo, još smo često neodlučni, no mi osjećamo kuda nas vodi srce, a onamo hoćemo da povedemo i Hanoar.

Šest puta je Hanoar već oglasio našu zoru, šest puta je od srca do srca prošla struja bratimstva i ljubavi, zov cionjske trube!

Drugovi, neka nam sudba bude sklona, pa da pridignemo visoko svoj Hanoar, neka slobodno leprša nad našim glavama i neka nosi naše pozdrave svoj cionističkoj omladini, a u prvome redu onim pionirima mladenaštva i cionističke volje u Erec Jisraelu.

B'virkat avoda!

Vaš Hanoar.

ISPRAVI!

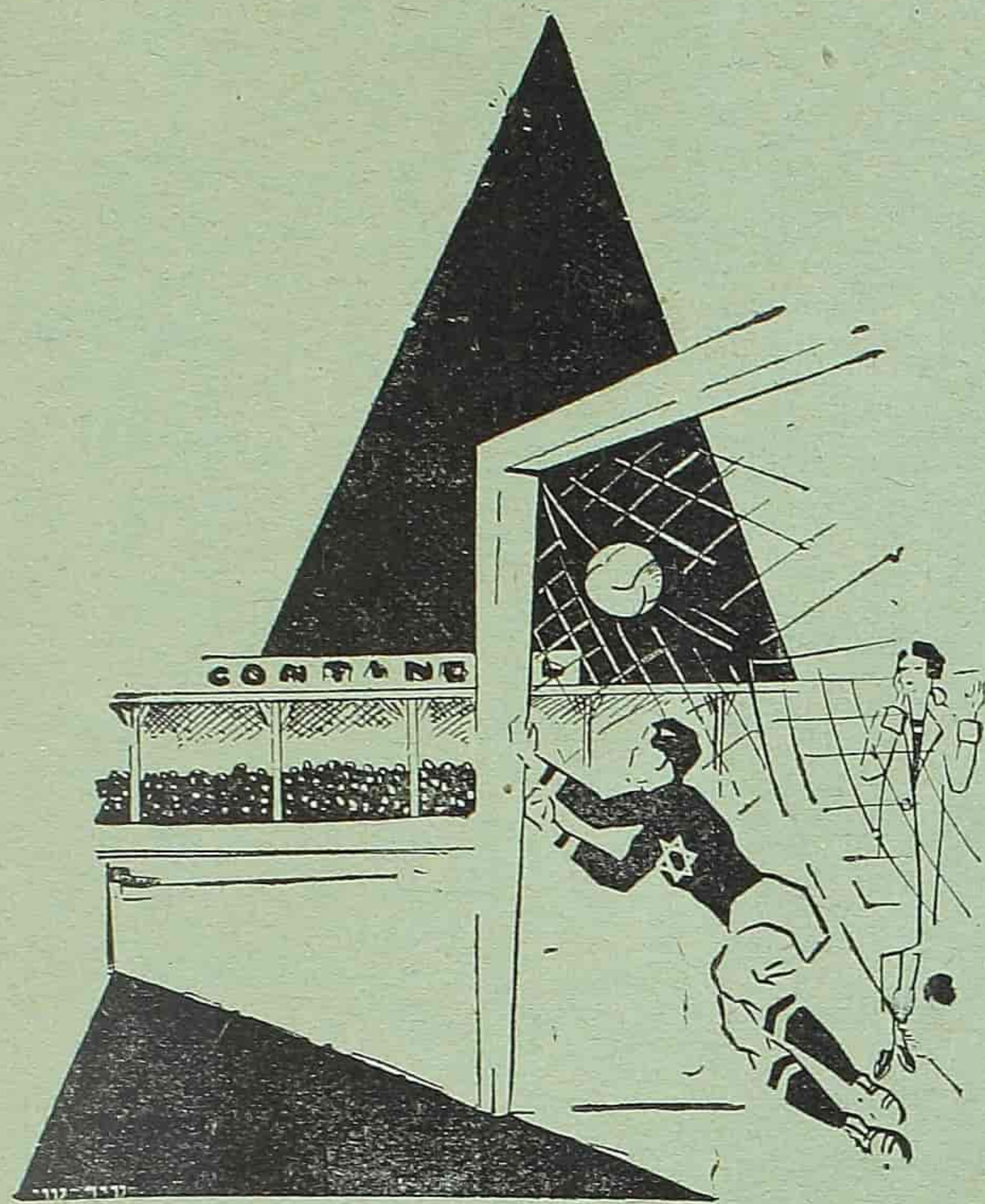
U šahovskoj rubrici potkrale su se u tekstu problema neke pogriješke. Budući da je slika tačna, molimo, da se tekst popravi prema slici.

NATJEČAJ »HANOARA«

U natječaju »Hanoara« odlukom žirije zapala je nagrada za najbolju pjesmu Otona Zentnera. Brčko.

Od novela nije žirija nijednu pronašla vrijednom nagrade. Budući da je odaziv u natječaju za pjesme bio vrlo živ pa je stiglo mnogo dobrih pjesama, izaći će 7. broj »Hanoara« kao naročit broj, posvećen našoj lirici. Uz uvojni članak bit će tu oko dvadesetak i više pjesama.

U nedjelju 16. ov. mj. pobijedio je zagrebački klub Croatia naš Makabi s 10:0!

— Zar i tebi mogu da zabiju gol?

— To je samo zato, što mislim na besplatno putovanje u Palestinu natječajem Keren Kayemetha.

Uređuje: Odbor. — Odgovorni urednik: Dr. Drago Rosenberg, Gajeva ul. 20. — Tiskara »Merkur« d. d., Zagreb. — Za tiskaru odgovara: Dragutin Sakulj, Novi Golj'ak broj 4.

